

**UCHWAŁA NR LXVIII/548/2023
RADY MIEJSKIEJ W LEWINIE BRZESKIM**

z dnia 19 grudnia 2023 r.

w sprawie uchwalenia Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lewin Brzeski na lata 2024-2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023r. poz. 40, zm. poz. 572, poz. 1463, poz. 1688) w związku z art. 87 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840; z 2023 r. poz. 951, zm. poz. 1688) oraz Rada Miejska w Lewinie Brzeskim uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lewin Brzeski na lata 2024-2027” zaopiniowany pozytywnie przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Lewina Brzeskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

Przewodniczący Rady

Waldemar Włodek

Załącznik do Uchwały Nr LXVIII/548/2023
Rady Miejskiej w Lewinie Brzeskim
z dnia 19 grudnia 2023 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY LEWIN BRZESKI
NA LATA 2024-2027

grudzień 2023 r.

GMINA LEWIN BRZESKI

ul. Rynek 1
49-340 Lewin Brzeski
www.lewin-brzeski.pl

ARCHgreen

OPRACOWANIE:

mgr inż. arch. Iwona Stopińska-Hryniuk
mgr Magdalena Karpińska

grudzień 2023 r.

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	5
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	7
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	8
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	11
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	11
4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	13
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	16
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	16
5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy ..	19
5.2.1 Zarys historii obszaru gminy	19
5.2.2 Krajobraz kulturowy	19
5.2.2.1 Miasto Lewin Brzeski - zarys historii, charakterystyka i stan zachowania dziedzictwa kulturowego.....	19
5.2.2.2 Obszary wiejskie - charakterystyka i stan zachowania dziedzictwa kulturowego ..	21
5.2.3 Zabytki nieruchome	48
5.2.4 Zabytki ruchome	48
5.2.5 Zabytki techniki.....	48
5.2.6 Zabytki archeologiczne	48
5.2.7 Dziedzictwo niematerialne	48
5.2.8 Zabytkowe układy zieleni kształtowanej - parki	49
5.2.9 Zabytkowe cmentarze.....	49
5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	50
5.3.1 Rejestr zabytków	50
5.3.1.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	51
5.3.1.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	54
5.3.1.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	55
5.3.2 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	66
5.4 Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków województwa opolskiego	76
5.5 Obiekty proponowane do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków	76
5.6 Zabytki proponowane do wykreślenia z rejestru zabytków.....	77
5.7 Zabytki proponowane do wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków.....	77
5.8 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	77
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	79

7.	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	80
8.	INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	83
9.	ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	84
10.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	85
10.1	Źródła krajowe	87
10.2	Źródła zagraniczne	90
11.	REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	91
12.	CZĘŚĆ GRAFICZNA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	93

1. WSTĘP

Jednym z elementów życia mieszkańców każdej gminy jest jego otoczenie, które ukształtowane przez wieki, z pokolenia na pokolenie informuje nas o dawnym życiu i historii mieszkańców. Nie muszą to być bardzo odległe czasy, wieki. Czasami owa historia to czasy raptem powojenne, czasy przybycia na Ziemię Odzyskane dziadków, rodziców. To również świadectwo dawnych mieszkańców tych ziem, którzy pozostawili cały swój **majątek o pięknej architekturze, zadbany**, który służył następnym pokoleniom przez dziesiątki kolejnych lat. To wspomnienie lat dziecięcych u dziadków na wsi, gdzie popołudnia spędzało się **na ławeczce na drewnianym ganku, czy w sadzie za domem**, który razem **z ogródkiem warzywnym stanowił nieodłączny element każdego gospodarstwa**. Historia mieszkańców to również **kościół, kapliczka przydrożna czy tylko stary cmentarz**, które stanowiły ważny element życia społeczności.

Wszystkie te elementy; architektura, zespoły budowli, środowisko przyrodnicze, krajobraz wiejski czy miejski, łącznie z obyczajami, postawami i zjawiskami historycznymi stanowią dziedzictwo kulturowe danej społeczności. Zachowanie i właściwe ukształtowanie dziedzictwa kulturowego przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy i poprawy jakości życia jej mieszkańców.

W celu zachowania świadectwa minionych epok i kształtowania przyjaznego dla jego mieszkańców otoczenia, Gmina Lewin Brzeski, realizując swój ustawowy obowiązek opracowała gminny program opieki nad zabytkami.

Program jest ukierunkowany przede wszystkim na mieszkańców gminy, zarówno właścicieli i posiadaczy zabytków jak i społeczność lokalną, której ochrona zabytków dotyczy pośrednio. Zadaniem programu jest dążenie do poprawy stanu zachowania świadectwa minionej epoki (dziedzictwa materialnego i niematerialnego) oraz zagospodarowanie na potrzeby gospodarcze, społeczne i edukacyjne. Realizacja polityki gminy w zakresie ochrony zabytków ma na celu zwiększenie atrakcyjności regionu pod względem turystycznym oraz powinna przyczynić się do rozwoju gminy.

Jednym z zadań programu jest poprawa świadomości społeczeństwa lokalnego oraz działania edukacyjne, które mają na celu poprawę wizerunku zabytków jako ważnego elementu życia mieszkańców gminy, zwiększającego atrakcyjności przestrzeni publicznej i rozwój społeczno-gospodarczy regionu.

Program został podzielony na kilka rozdziałów, z których drugi i trzeci wskazuje na podstawę prawną i uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami obowiązującymi w Polsce. Rozdział czwarty i piąty zawiera najważniejsze informacje o strategicznych dokumentach opracowanych na poziomie kraju, województwa, powiatu i gminy, które odnoszą się do obowiązku sprawowania opieki i ochrony nad zabytkami. Dokonano również oceny zasobów i przeanalizowano stan zachowania zabytków na terenie gminy. Dokonano oceny stanu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy wykonując analizę SWOT. Dało to podstawę do opracowania w kolejnym rozdziale założeń programowych na kolejne lata obowiązywania programu.

Dla gminy zaproponowano dwa priorytety programu opieki i po trzy kierunki działań do każdego priorytetu. W celu realizacji założeń wskazano krajowe oraz zagraniczne źródła

finansowania programu opieki nad zabytkami, z których może korzystać zarówno gmina jak i w części pozostali właściciele i posiadacze zabytków.

Do programu została dołączona mapa gminy z naniesionymi najważniejszymi zabytkami regionu oraz dokumentacja zdjęciowa najcenniejszych obiektów i obszarów w gminie.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.; u.o.z.o.z.).

Art. 87 ust. 1 ustawy wskazuje, że wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Ustalenia programu, w szczególności dotyczące zabytków nieruchomości, uwzględnia się przy opracowywaniu ustaleń planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy (art. 19 ust. 2 u.o.z.o.z.).

Celem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.):

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez gminę jest ewidencja zabytków, którą w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta).

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (art. 5, art. 6 ust. 1, art. 82)

Ochrona zabytków ujęta została w ustawie zasadniczej jako konstytucyjny obowiązek państwa i obywatela. W myśl ustawy „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...) i stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.”

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zmianami). Zgodnie z ustawą ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6 u.o.z.o.z.):

zabytki nieruchomości będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393 ze zm.),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są (art. 7 u.o.z.o.z.):

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (art. 7 ust 1 pkt 1, 9)

Zadania własne gminy, obejmujące wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, w tym w zakresie ładu przestrzennego, kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, ujęte zostały w Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.).

Uwarunkowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały również w poniższych aktach prawnych:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 977 ze zm.),
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.),
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.),
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1336 ze zm.),
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.),
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 571 ze zm.),

- Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70 ze zm.),
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1356 ze zm.),
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 385 ze zm.),
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2393 ze zm.),
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 164 ze zm.).

Najważniejsze akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. poz.2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 września 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 2053),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. poz. 661).

Międzynarodowe umowy i konwencje ratyfikowane przez Polskę regulujące ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami:

- Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Haga z 14 maja 1954 r.
- Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 14 maja 1954 r., Haga z 26 marca 1999 r.,
- Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych tzw. Karta Wenecka przyjęta przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków, Wenecja z 1964 r.,

- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż z 16 listopada 1972 r.,
- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego, La Valetta z 16 stycznia 1992 r.,
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, Toledo-Waszyngton z 1987 r.,
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja z 20 października 2000 r.,
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż z 2003 r.,
- Zalecenia UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęte na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

„Program ochrony nad zabytkami dla gminy Lewin Brzeski na lata 2024-2027” opracowany został w oparciu o strategiczne cele polityki państwa i uwarunkowania formalnoprawne w sferze ochrony zabytków, zawarte w dokumentach sporządzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim i powiatowym. Program uwzględnia również ratyfikowane przez Polskę umowy i konwencje międzynarodowe.

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 (SRKS2030)

Dokument został przyjęty Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 1060).

Cel główny Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 stanowi wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków, który odnosi się do zagadnień jednego z obszarów wpływających na osiągnięcie celów SOR: Kapitał ludzki i społeczny. Jest on również powiązany z realizacją działań wskazanych w poszczególnych obszarach dla wszystkich trzech celów szczegółowych Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Cel główny SRKS2030 doprecyzowują trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1: Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.
- Cel szczegółowy 2: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.
- Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Powiązanie programu:

Program spełnia cele Strategii, przede wszystkim w zakresie:

- priorytetu 2.2 Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- priorytetu 2.3 Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- priorytetu 2.4 Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- priorytetu 3.2. Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Dokument został przyjęty Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 252) wraz z Ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r. poz. 1378 ze zm.)

Celem strategicznym polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest:

Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osigania ogólnych celów rozwojowych -konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie czasu.

Osiąganie tego celu musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju.

Koncepcja zakłada sześć celów polityki przestrzennej zagospodarowania kraju, które wzajemnie się dopełniają:

- 1) Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
- 2) Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
- 3) Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
- 4) Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
- 5) Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
- 6) Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Powiązanie programu:

Program spełnia cele Koncepcji w zakresie:

- celu 4 obszar 4.3 Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej,
- celu 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Dokument obejmujący lata 2023-2026 został przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 r.

Celem głównym Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 jest: „Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”.

Cel główny planuje się zrealizować poprzez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1 - Weryfikacja zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.
- Cel szczegółowy 2 - Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.
- Cel szczegółowy 3 - Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Powiązanie programu:

Niniejszy program realizuje wszystkie trzy cele szczegółowe Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026, a w szczególności poniższe kierunki działań:

- 1.1 Podnoszenie wiedzy o grupach zasobu zabytkowego.
- 1.2 Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości.
- 2.1 Cyfryzacja procesów administracyjnych.
- 2.2 Nowe technologie w ochronie zabytków.
- 3.1 Wzmocnienie ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych.
- 3.2 Edukacja w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego - Opolskie 2030

Dokument przyjęty Uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego Nr XXXIV/355/2021 z 4 października 2021 roku.

W Strategii określono trzy cele strategiczne:

- Cel strategiczny 1: Człowiek i relacje - mieszkańcy gotowi na wyzwania i tworzący otwartą wspólnotę.
- Cel strategiczny 2: Środowisko i rozwój - środowisko odporne na zmiany klimatyczne i sprzyjające rozwojowi.
- Cel strategiczny 3: Silna gospodarka - gospodarka inteligentna wzmocniająca konkurencyjność regionu.

Powiązanie programu:

Program spełnia cele Strategii Rozwoju Województwa w zakresie:

- Celu strategicznego 2 celu operacyjnego 3: Wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe.
- Celu strategicznego 3 celu operacyjnego 3: Ceniona marka regionu.

Program Opieki Nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023

Dokument przyjęty Uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego Nr XX/190/2020 z 28 lipca 2020 r.

Program opiera się na dwóch celach strategicznych:

- Cel strategiczny 1: Skuteczna ochrona i opieka nad regionalnym dziedzictwem kulturowym.
- Cel strategiczny 2: Zasoby dziedzictwa kulturowego jako źródło tożsamości i wyznaczania kierunków rozwoju województwa opolskiego.

Powiązanie programu:

Program gminy spełnia cele programu wojewódzkiego w zakresie:

Celu strategicznego I

Priorytet 1: Utrzymanie i poprawa stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Priorytet 2: Badanie, dokumentowanie i monitoring zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Priorytet 3: Ochrona krajobrazu regionu uwzględniającego wartości kulturowe i przyrodnicze.

Celu strategicznego II:

Priorytet 3: Edukacja na rzecz aktywnej odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego

Przyjęty Uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego nr XLVIII/505/2010 z dnia 28 września 2010 r. zmieniony uchwałą Sejmiku Województwa opolskiego nr VI/54/2019 z dnia 24 kwietnia 2019 r.

Strategicznym celem polityki przestrzennej województwa opolskiego jest kształtowanie struktury przestrzennej odznaczającej się wysokim poziomem ładu przestrzennego, która będzie umożliwiała wykorzystanie jego zróżnicowanych terytorialnie potencjałów, zapewniała konkurencyjność w stosunku do otoczenia zewnętrznego i eliminowała niekorzystne różnice w warunkach życia wewnątrz regionu.

Cel strategiczny polityki przestrzennej województwa realizowany jest w 6 obszarach tematycznych:

1. Podwyższenie konkurencyjności województwa poprzez wzmocnienie Aglomeracji Opolskiej z zachowaniem policentrycznej struktury systemu osadniczego
2. Poprawa spójności terytorialnej województwa poprzez intensyfikację integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju,

wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

3. Poprawa dostępności terytorialnej województwa poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych.
5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Powiązanie programu:

Program gminy spełnia cele planu zagospodarowania przestrzennego województwa w zakresie obszaru 4 i obszaru 6.

Plan zakłada realizację dziewięciu polityk przestrzennych, z których dwa działania wpisują się w program Gminy Lewin Brzeski:

Działanie 4 - Kształtowania atrakcyjności turystycznej przestrzeni województwa, które powinno uwzględniać potrzebę zachowania dziedzictwa kulturowego i wykorzystanie ich dla rozwoju turystyki. W ramach działania zakłada się m. in.:

- poprawę stanu technicznego, modernizację, konserwację, odbudowę zabytków i ich zespołów oraz pozostałych obiektów kultury,
- rozwój nowych funkcji komercyjnych w obiektach zabytkowych, w szczególności w pałacach i zamkach,
- rozwój turystyki w oparciu o regionalne tradycje, imprezy kulturalne.

Działanie 5 - Opieka i ochrona nad zasobami dziedzictwa kulturowego i dobrami kultury współczesnej. W ramach tego działania zakłada się m. in.:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych,
- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu,
- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi poprzez ochronę panoram i eksponowanie w sylwetkach miejscowości dominant architektonicznych,
- kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca,
- kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość i walory tradycyjnego krajobrazu wiejskiego,
- ochronę dziedzictwa archeologicznego.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Strategia Rozwoju Gminy Lewin Brzeski do 2030 roku

Dokument w trakcie opracowywania. Projekt po konsultacjach i opiniowaniu.

Program opiera się na pięciu celach strategicznych i uszczegóławiających je celach operacyjnych. Wśród celów strategicznych, cel strategiczny 2 (Rozwój atrakcyjnej i zróżnicowanej oferty spędzania czasu wolnego, wzmacniającej atrakcyjność osadniczą i turystyczną gminy), odnosi się pośrednio do zadań gminy w zakresie opieki nad zabytkami.

W ramach niniejszego celu strategicznego sformułowano 3 cele operacyjne mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego, które są spójne z Programem Opieki nad Zabytkami Gminy Lewin Brzeski:

- Cel operacyjny 2.1. - Rozwój oferty oraz wzrost aktywności i partycypacji mieszkańców w kulturze.
- Cel operacyjny 2.3. - Wykreowanie i wypromowanie atrakcyjnej oferty turystycznej.

Wśród kierunków działań odnoszących się do celu operacyjnego 2.1 wskazuje się dwa kierunki obejmujące bezpośrednio działania zmierzające do ochrony dziedzictwa kulturowego. Obejmują one kierunek działań 2.1.7 (Ochrona i opieka nad zabytkami oraz przywracanie i włączanie ich do obiegu społecznego, gospodarczego i turystycznego (działania własne, a także współpraca z właścicielami i zarządcami obiektów zabytkowych m.in. w zakresie ich konserwacji, promocji, animacji, udostępniania, również w formie zwiedzania wirtualnego czy akcyjnego), w tym rewitalizacja kościoła farnego w Lewinie Brzeskim wraz z pracami niezbędnymi do nadania mu nowej funkcji). Drugi kierunek (2.1.8.) odnosi się do zachowania i kultywowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy.

Z celem operacyjnym 2.1 bezpośrednio związany jest cel operacyjny 2.3, a w szczególności kierunek działań 2.3.4 - Tworzenie i rozwój produktów i atrakcji turystycznych bazujących na dziedzictwie historyczno-kulturowym i/lub walorach przyrodniczo-środowiskowych gminy, w tym szlaków kulturowych i turystycznych.

Wśród inwestycji kluczowych dla gminy wymienia się:

- rewitalizację centrum miasta Lewin Brzeski,
- rewitalizację kościoła farnego w Lewinie Brzeski wraz z pracami niezbędnymi do nadania mu nowej funkcji.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Lewin Brzeski

Dokument przyjęty Uchwałą nr LI/400/2022 Rady Miejskiej w Lewinie Brzeskim z dnia 21 czerwca 2022 r.

W Studium wskazano kierunki koniecznych zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz przeznaczeniu terenów, które są spójne z kierunkami nakreślonymi w programie.

W zakresie ochrony obszarów dziedzictwa kulturowego i zabytków wskazuje się na dążenie do pełnej rewaloryzacji obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obejmując ochroną także ich otoczenie. W zakresie obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków nakreślono konkretne zalecenia, które są spójne z gminnym programem opieki nad zabytkami.

Przy kształtowaniu przestrzeni na terenie gminy Lewin Brzeski należy uwzględnić następujące zasady dotyczące ochrony krajobrazu kulturowego:

- zachować i zrewitalizować parki zabytkowe,
- kształtować krajobraz terenów osadniczych poprzez preferowanie nowej zabudowy nawiązującej do regionalnej tradycji i otaczającego krajobrazu,
- utrzymać historyczną i regionalną skalę struktury jednostek osadniczych.

W odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

- zaleca się dążyć do pełnej rewaloryzacji obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obejmując ochroną także ich otoczenie.

W odniesieniu do obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków:

- należy zachować ich historyczną formę (bryłę, kształt i geometrię) oraz zastosowane tradycyjne materiały budowlane;
- realizowana w bezpośrednim sąsiedztwie tych obiektów nowa zabudowa nie powinna naruszać ich zabytkowych walorów;
- zaleca się chronić, a w przypadku zniszczenia odtwarzać historyczny detal architektoniczny;
- zaleca się zachować kształt, rozmiary i rozmieszczenie otworów zgodne z historycznym wizerunkiem budynku;
- zaleca się utrzymać lub odtwarzać w historycznym kształcie oryginalną stolarkę okien i drzwi; w przypadku konieczności przebicia nowych otworów, zaleca się je zharmonizować z zabytkową elewacją budynku;
- zaleca się chronić zachowany układ i wystrój wnętrz oraz dążyć do jego odtworzenia w tych przypadkach, gdy uległ niekorzystnym zmianom;
- zaleca się stosować kolorystykę i materiały nawiązujące do tradycyjnych lokalnych rozwiązań, w tym ceramiczne lub tynkowe pokrycie ścian zewnętrznych;
- elementy elewacyjne instalacji technicznych należy montować z uwzględnieniem wartości zabytkowych obiektów,
- w odniesieniu do obiektów umieszczonych w ewidencji zabytków, które znajdują się w strefach ochrony konserwatorskiej, dodatkowo obowiązują ustalenia określone dla tych stref,

- w odniesieniu do prac rozbiórkowych prowadzonych przy zabytkach należy uzyskać uzgodnienie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W studium wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej, w których wyznaczono obszary podlegające ochronie oraz zasady kształtowania przestrzeni i architektury w tych strefach. Ustalono 6 stref polityk przestrzennych:

- Strefa „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- Strefa „B” - ochrony konserwatorskiej,
- Strefa „K” - ochrony krajobrazu kulturowego,
- Strefa „OW” - obserwacji archeologicznej,
- Strefa „W” - ścisłej ochrony relikwów archeologicznych
- Strefa „E” - ekspozycji panoramy miasta.

W odniesieniu do zabytków Gminy Lewin Brzeski wskazano na obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekułtywacji. Należą do nich:

- obiekty zabytkowe lub o walorach kulturowych (m. in. zespoły pałacowo - parkowe, dwory, folwarki), w przeważającej części obiekty po zlikwidowanych PGR,
- pozostałe nie wykorzystane obiekty gospodarcze po byłych PGR,
- istniejąca zabudowa zagrodowa sprzed 1945 r. o wysokich walorach architektonicznych.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie gminy Lewin Brzeski obowiązuje 38 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w których zawarto zasady zagospodarowania obszarów i obiektów zabytkowych.

Umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Polskę

- Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Haga z 14 maja 1954 r.
- Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 14 maja 1954 r., Haga z 26 marca 1999 r.,
- Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych tzw. Karta Wenecka przyjęta przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków, Wenecja z 1964 r.,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż z 16 listopada 1972 r.,
- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego, La Valetta z 16 stycznia 1992 r.,
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, Toledo-Waszyngton z 1987 r.,
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja z 20 października 2000 r.,

- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż z 2003 r.,
- Zalecenia UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęte na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Gmina Lewin Brzeski położona jest w zachodniej części województwa opolskiego, na obszarze o płaskiej rzeźbie terenu. Gmina obejmuje miasto Lewin Brzeski i 20 sołectw wiejskich: Borkowice, Błażejowice, Buszyce, Chróścina, Golczowice, Jasiona, Kantorowice, Leśniczówka, Łosiów, Mikolin, Nowa Wieś Mała, Oldrzychowice, Przecza, Ptakowice, Różyna, Sarny Małe, Skorogoszcz, Stroszowice, Strzelniki i Wronów oraz 3 przysiółki: Niwa, Piaski, Raski. Stolicą gminy jest miasto Lewin Brzeski będące ośrodkiem administracyjnym a także centrum gospodarczym i kulturalnym. Dziedzictwo kulturowe zdeterminowane jest podstawowym typem jednostki osadniczej, jakim jest na tym terenie wieś rolnicza. Najcenniejszymi zabytkami są tu obiekty sakralne (kościóły i kapliczki), założenia rezydencjonalne dworskie i pałacowe oraz założenia folwarczne, a także układy ruralistyczne z zabudową zagrodową.

5.2.1 Zarys historii obszaru gminy

Historia ziem położonych na obszarze gminy Lewin Brzeski sięga wczesnego średniowiecza. Liczne ślady osadnictwa różnych kultur, cmentarzyska, grodziska oraz liczne stanowiska archeologiczne i zabytki z okresu wczesnego średniowiecza są świadectwem obecności różnorodnych form osadnictwa na tych terenach od czasów neolitu. Krajobraz kulturowy tego regionu kształtował się więc już od czasów prehistorycznych. Przez obszar gminy przebiegał w kierunku ze wschodu na zachód szlak bursztynowy oraz trakt handlowy wiodący z Wrocławia na Węgry. Powstanie grodu Lewin Brzeski miało związek z usytuowaniem przeprawy przez Nysę Kłodzką. Zachowana w wielu wsiach regularna parcelacja ziem oraz kościoły, których metryki sięgają okresu tworzenia się sieci parafialnej w XIII-XIV w., są świadectwem istnienia zaawansowanych form osadnictwa w średniowieczu.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

5.2.2.1 Miasto Lewin Brzeski - zarys historii, charakterystyka i stan zachowania dziedzictwa kulturowego

Miasto Lewin Brzeski położone jest w pobliżu ujścia Nysy Kłodzkiej do Odry, przy dawnej drodze handlowej z Wrocławia na Węgry. Wzmiankowane w najstarszych źródłach w 1257 r. Założycielami miasta byli przedstawiciele śląskiego rodu Pogorzeliów, prawdopodobnie Bogusław z Wróblina lub Bogusz z Pogorzeli. W rękach tego rodu miasto pozostało do początku XV w. Następnie przeszło w posiadanie rodu Hoff, a od 1577 r. aż do końca XVIII w. należało do rycerskiego rodu von Bees. W kolejnych wiekach właścicielami miasta byli przedstawiciele rodów von Stosch, von Eckardstein i Scholz.

W 1586 r. miał miejsce potężny pożar miasta, w którym spłonął m. in. ratusz, kościół i renesansowy pałac Beesów.

W kolejnych wiekach zabudowa Lewina Brzeskiego była jeszcze wielokrotnie niszczona w wyniku wojen i klęsk żywiołowych: w 1635 r. miasto zniszczone i spalone przez wojska cesarza Fryderyka II Habsburga, następnie kilkakrotnie plądrowane podczas wojny trzydziestoletniej, w 1666 r. miał miejsce wielki pożar, w którym spłonął między innymi zamek, w 1791 r. spłonęła południowa pierzeja Rynku, w 1810 r. pierzeja północna oraz zabudowa przy ul. Tumskiej i Nyskiej. W 1832 r. pożar strawił XVIII-wieczny ratusz. W 1843 r. przeprowadzono przez miasto linię kolejową, która przyspieszyła jego rozwój. Powstało wówczas kilka cegielni, fabryk i cukrowni, osiedla mieszkaniowe dla pracowników, budynki użyteczności publicznej jak szpital, biblioteka oraz park miejski.

Pierwotny gród miała charakter obronny, otoczony był wałem ziemnym z drewnianą palisadą oraz fosą. W wyniku lokacji, obszar zabudowy podzielono na regularne bloki, rozmieszczone wokół czworobocznego rynku, z ulicami wychodzącymi z narożników oraz ze środka pierzei południowo-zachodniej. Powstały cztery bramy miejskie, które przetrwały do XIX w. Wał ziemny na obwodzie miasta lokacyjnego stanowił jedyną konstrukcję obronną, nie został nigdy zastąpiony konstrukcją murowaną, zlikwidowany prawdopodobnie w XIX w. (obecnie ul. Kilińskiego, otaczająca obszar średniowiecznego miasta).

Pierwszy ratusz w centrum rynku wzniesiono w XVI w. Pierwotny układ zabudowy rynku i przylegających kwartałów widoczny jest na rycinie F.B. Wernhera z połowy XVIII w. Z jego analizy wynika, że ogólny układ średniowiecznego miasta lokacyjnego zachował się do dzisiaj. Miasto zaczęło rozrastać się poza obrys średniowiecznej osady dopiero z początkiem XIX w., w kierunku powstałej w połowie wieku stacji kolejowej oraz w kierunku cukrowni z 1882 r. Poza obszarem miasta lokacyjnego znajdowały się rezydencje właścicieli miasta otoczone ogrodami i folwarki, m. in. pałac Beesów, zachowany do dziś po przebudowie po pożarze w 1955 r. Poza obrębem dawnego miasta, na północy, w 1904 r. powstał neogotycki kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny.

W granicach obecnego miasta wyróżnić można kilka historycznych stref urbanistycznych, odmiennych pod względem krajobrazowym i funkcjonalnym: obszar miasta lokacyjnego, obszar dawnych rezydencji właścicieli miasta nad rzeką oraz tereny zielone na obszarze starorzecza Nysy Kłodzkiej, zabudowa mieszkalna i przemysłowa powstająca od połowy XIX w. od strony północnej miasta. Jak wspomniano powyżej układ urbanistyczny w granicach średniowiecznego założenia zachował się bez zmian, wypełniony jednolitą zabudową XIX-wieczną i z początku XX w. (zastąpiła wcześniejszą zabudowę drewnianą, podcieniową), uczyniającą pierwotne rozplanowanie. Granice średniowiecznego obwałowania odtwarza dziś ulica Kilińskiego.

Stan zachowania dziedzictwa kulturowego

Zabudowa Rynku - zachował się średniowieczny układ z uliczkami odchodzącymi po dwie z każdego rogu. Stan zachowania kamienic przyrynkowych jest zadowalający.

Wszystkie budynki mieszkalne w pierzejach Rynku są ujednolicone pod względem gabarytów i formy, dwu- lub trzykondygnacyjne, z dachami dwuspadowymi, ustawione w układzie kalenicowym. W 2014 roku został wykonany przez zespół projektowy dr inż. arch. A. Legendziewicza „Projekt koncepcyjny rewaloryzacji pierzei Rynku w Lewinie Brzeskim”, który opracował na podstawie badań kolorystykę zabudowy Rynku. W oparciu o kolorystykę projektu realizowane są prace konserwatorskie i remontowe budynków. W ulicach wychodzących z Rynku zabudowa jest również ujednolicona, gabaryty budynków współczesnych dostosowane do gabarytów zabudowy historycznej. Brak jest obiektów współczesnych, dominujących gabarytami nad zabudową historyczną. Dominantami pejzażu kulturowego tej strefy i równocześnie całego miasta są gotycko-renesansowy kościół ewangelicki św. Piotra i Pawła, neoromański kościół Wniebowzięcia NMP oraz klasycystyczny ratusz. Na terenie rezydencji dawnych właścicieli miasta usytuowany jest odbudowany po pożarach pałac w stylu barokowym, park krajobrazowy w stylu angielskim utworzony pod koniec XVIII w. oraz zabudowa folwarczna. Zabudowa miasta od strony północnej związana jest z ożywieniem gospodarczym miasta w XIX w. i powstałą linią kolejową. Na tym obszarze występuje zabudowa mieszkalna i willowa właścicieli fabryk, zabudowa przemysłowa (m. in. Cukrownia Wróblin), budynki użyteczności publicznej (szpital ufundowany przez Hermanna Thalara).

Stan zachowania kamienic i domów mieszkalnych zlokalizowanych poza ścisłym zespołem staromiejskim jest zróżnicowany i w niektórych przypadkach wymaga podjęcia prac remontowych. Podjęcie prac przy tych kamienicach przyczyni się do poprawy wizerunku miasta a nade wszystko do zachowania i utrwalenia zabytkowej tkanki urbanistycznej.

Zalecane jest zachowanie ogólnego rozplanowania XIX-wiecznego przedmieścia i historycznych elementów zabudowy mieszkalno-przemysłowej, będącej świadectwem przeszłości gospodarczej miasta.

Kościół parafialny użytkowany jest zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem i nie wymaga podejmowania pilnych prac naprawczych. W ciągu ostatnich lat podjęto pierwsze prace remontowe w celu ratowania najstarszego, gotycko-renesansowego kościoła pw. św. Piotra i Pawła.

Ratusz był kilkakrotnie przebudowywany, najstarszy zbudowany został około 1500 r. Późno klasycystyczny obiekt w obecnej bryle z 1837 r. jest zadbane i w dobrym stanie technicznym. W najbliższym czasie planuje się przeprowadzenie remontu wnętrza.

Pałac, obecnie budynek Gimnazjum Publicznego zachowany jest w dobrym stanie. Uporządkowany jest park zamkowy obecnie miejski.

5.2.2.2 Obszary wiejskie - charakterystyka i stan zachowania dziedzictwa kulturowego

Większość wsi znajdujących się na terenie gminy posiada metrykę średniowieczną, lokowano je na prawie niemieckim. W większości reprezentują typ ulicówki lub wielodrożny. W kilku wsiach nadal czytelne są układy wrzecionowate lub owalnicowe z nawsiem, pochodzące z czasów lokacji (Różyna, Buszyce, Nowa Wieś Mała, Jasiona,

Łosiów). W niektórych przypadkach te pierwotne układy zatarły się na rzecz układów ulicowych. Zabudowę poszczególnych wsi tworzą w przeważającej mierze zabudowania gospodarstw rolnych. Budynkom mieszkalnym towarzyszą obiekty gospodarcze związane z produkcją rolną i przetwórstwem rolno-spożywczym (np. młyny). W Łosiowie znajduje się wiatrak holenderski, jedyny obiekt tego typu w gminie. W Różynie zachowało się kilka stodół w konstrukcji szachulcowej, w większości w złym stanie technicznym.

Analiza dawnych materiałów kartograficznych dowodzi, że **układ przestrzenny** większości wsi na terenie gminy zachowany jest w dobrym, niemal nie przekształconym stanie. Zwłaszcza centralne obszary wsi zachowały historyczne rozplanowanie, czytelne są nawsia, drogi je okalające, układy zagród oraz niezabudowane zatyła parceli. Zachowała się parcelacja ukształtowana w XIX w. W krajobrazie wsi dominantą od wieków pozostaje kościół, rzadziej wieże rezydencji. Dotyczy to zwłaszcza układów wsi Buszyce, Różyna, Strzelniki, a także Oldrzychowice, Wronów, Jasiona, Chróścina, Nowa Wieś Mała i Stroszowice.

Układ większości zagród zorganizowany jest na planie podkowy lub w układzie litery L. Od strony frontowej w zdecydowanej większości zabudowa w układzie szczytowym. W pierwszej linii przy drodze budynki mieszkalne, połączone w dalszej części w jednym ciągu z zabudowaniami gospodarczymi dla zwierząt, nakryte wspólnym dachem dwuspadowym. Układ od strony pól zamykają okazałe stodoły, usytuowane kalenicowo. Typowy historyczny budynek mieszkalny założony na planie prostokąta z dachem dwuspadowym, jedno- rzadziej dwukondygnacyjny, murowany, otynkowany. Elewacje szczytowe z symetrycznym układem otworów okiennych. W poddaszu dwa poziomy okien oraz otwory wentylacyjne. Dekoracja architektoniczna wykonana w tynku, głównie na elewacjach szczytowych będących frontowymi. Wśród form architektonicznych wykorzystywanych w dekoracjach elewacji wyróżnić można przede wszystkim profilowane gzymsy okapowe i kordonowe, obramienia okienne i drzwiowe, pilastry i lizeny, boniowania, a w najzamożniejszych budynkach wydatne naczółki nad oknami, płyciny zdobione ornamentami, belkowania wsparte na pilastrach ujmujących otwory okienne poddasza, dekoracyjne obramienia otworów wentylacyjnych.

Układy komunikacyjne wewnątrz wsi nie uległy przeobrażeniom w stosunku do stanu widocznego na XIX-wiecznych mapach. Zabudowa wzdłuż krawędzi głównych dróg utrzymuje się w historycznym układzie, zachowały się w wielu przypadkach fragmenty murowanych ogrodzeń, zwłaszcza słupki przy furtkach. Widoczne są jednak ubytki zabudowy zagrodowej, zwłaszcza budynków gospodarczych, w pierwszej kolejności stodół od strony pól, następnie budynków gospodarczych usytuowanych wzdłuż granic podłużnych parceli, w najmniejszym stopniu ubytki dotyczą budynków mieszkalnych. Ubytki historycznej zabudowy uzupełniane bywają nowymi obiektami, nie nawiązującymi lokalizacją do historycznego rozplanowania - przeważnie następuje przesunięcie zabudowy od linii drogi. Zabudowywane są również obszary dotąd niezabudowywane, jak pola, co prowadzi do stopniowego zacierania pierwotnej parcelacji i degradacji historycznego układu. Degradujące dla czytelności historycznego układu ruralistycznego jest również wprowadzanie zabudowy mieszkalnej w miejscu gospodarczej i tworzenie drugiej linii zabudowy, nie pokrywającej się z historyczną. Powyższe negatywne zjawiska

realizowane są na omawianym terenie w niewielkim stopniu, jednak w przyszłości ten kierunek rozwoju zabudowy może mieć degradujący wpływ na czytelność historycznych układów ruralistycznych. Historycznie w obrębie jednej zagrody znajdowały się dwa budynki mieszkalne usytuowane równolegle. W okresie powojennym zostawały często przedzielone na dwa odrębne gospodarstwa, co prowadziło do kolejnych zmian w zagospodarowaniu.

Na wizerunek pierzei mają wpływ wszelkie **działania remontowe i adaptacyjne**, niestety w większości prowadzone bez poszanowania i zrozumienia historycznej kompozycji elewacji i proporcji bryły. Pierwotnie bogato dekorowane elewacje szczytowe budynków mieszkalnych stanowią dzisiaj niewielki procent zabudowy. Większość zachowanych przykładów kompletnych dekoracji elewacji znajduje się w budynkach nieużytkowanych lub/i będących w złym stanie technicznym, które w najbliższym czasie najprawdopodobniej ulegną destrukcji. Budynki mieszkalne uległy przekształceniom podczas remontów, zwłaszcza w ostatnich latach. Przekształcenia dotyczą właśnie głównie elewacji, masowo ocieplanych, kiedy to całkowitej likwidacji lub uproszczeniu ulega detal architektoniczny. Zmiany dotyczą też liczby i wielkości otworów okiennych, kształtu dachu, i w końcu całej bryły budynku (dobudowa lukarn, balkonów, wydłużanie okapów, wprowadzanie asymetrii w bryle, malowanie w jaskrawych lub ciemnych kolorach, stosowanie różnorodnych materiałów pokryciowych dachów). Elementami mającymi znaczący wpływ na wizualny odbiór wnętrza architektonicznego wsi mają **ogrodzenia**. Historycznie z pręseł drewnianych lub metalowych, zazwyczaj kutych, ze słupkami murowanymi z cegły i otynkowanymi lub nie. Wprowadzane współcześnie masowo ogrodzenia z prefabrykatów betonowych lub metalowe panele przemysłowe wpływają negatywnie na wizerunek wsi.

We wsi Wronów zachował się w całości przedwojenny bruk na głównej ulicy, wymagający objęcia ochroną konserwatorską.

Na obrzeżach kilku wsi (Nowa Wieś Mała, Sarny Małe, Stroszowice, Wronów, Golczowice) zachowały się niewielkie **cmentarze** ewangelickie, wraz ze starodrzewiem, zarysami alei i mogił oraz nielicznymi już pozostałościami po nagrobkach. Niegdyś liczne, dziś zdewastowane i zarośnięte, wymagają objęcia ochroną konserwatorską jako istotne składniki dziedzictwa kulturowego regionu.

Większość **budowli sakralnych** na terenie gminy posiada średniowieczną metrykę, jednak obecnie istniejące wzniesiono w wiekach późniejszych. W przeważającej części są to kościoły dominujące swoją bryłą nad okoliczną zabudową. Wszystkie znajdują się w centralnej części wsi, zazwyczaj na wyniesieniu terenu, otoczone murem, z wysoką wieżą, stanowiącą dominantę w panoramie wsi np. kościoły: w Strzelnikach, w Łosiowie i w Buszycach. Wszystkie obiekty sakralne gminy znajdują się w dobrym stanie technicznym, są użytkowane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem i poddawane systematycznym pracom konserwatorskim.

We wsi Oldrzychowice zachowała się wieża kościelna przylegająca do budynku dawnej szkoły ewangelickiej. Budynek szkoły był prawdopodobnie pierwotną nawą kościoła. Na elewacji wschodniej wieży wmurowane jest barokowe epitafium z kartuszem herbowym

II połowy XVII w. Obiekt nie jest objęty żadną z prawnych form ochrony konserwatorskiej, a z pewnością na to zasługuje.

Obiektami wyróżniającymi się spośród wiejskiej zabudowy gabarytami i formą są **dawne budynki szkół, dawne zajazdy i gospody**, ustawiane w przeciwieństwie do zabudowy mieszkalnej, kalenicowo w stosunku do drogi. Wyjątkowo na tle pozostałych wsi przedstawia się zabudowa wsi Strzelniki, gdzie wśród typowych zagród zachowały się okazałe budynki o charakterze willowym zbudowane w historyzującym stylu w drugiej połowie XIX w., z ryzalitami w elewacjach frontowych poprzedzonych drewnianymi gankami lub tarasami, otoczone niewielkimi ogrodami z zabytkowymi ogrodzeniami, połączone od strony podwórka z ciągiem zabudowy gospodarczej, świadczące o wysokim statusie materialnym mieszkańców tej wsi.

Integralnym elementem wiejskiego pejzażu są **zespoły rezydencjonalno-folwarczne i folwarczne**. W kilku miejscowościach znajdują się tylko folwarki. Zasługującym na szczególną uwagę jest zespół folwarczno - rezydencjonalny w Kantorowicach, którego początki sięgają XVIII w. W skład zespołu, który jest własnością prywatną, wchodzi: zameczek myśliwski, domy mieszkalne przylegające do zamku (oficyny), spichlerz, stajnia, dom mieszkalny, obora, świnia, stodoła i spichlerz. Obecnie obiekty gospodarcze oprócz zameczku myśliwskiego są w bardzo złym stanie technicznym.

Na uwagę zasługuje także zespół pałacowo - parkowy i folwarczny w Skorogoszczy, którego czas powstania szacuje się na ok. połowę XVIII w. Usytuowany jest w południowo - zachodniej części Skorogoszczy. Niniejsze założenie stanowi wyodrębniony z zabudowy wiejskiej zespół urbanistyczny, którego granice wyznaczają przeszkody naturalne, tj. rzeka Nysa Kłodzka i jej rozlewiska od północy i zachodu, Potok Borkowicki od północnego - wschodu i wschodu oraz pola uprawne od południa. Współcześnie na terenie zespołu zostały usytuowane: osiedle mieszkalne od południa (ul. J. Kani) zabudowa gospodarcza od południowego zachodu która zajęła część terenu dawnych ogrodów dworskich. Założenie w Skorogoszczy składa się z kilku funkcjonalnych, wyraźnie wyodrębnionych części: rezydencjonalnej, w skład której wchodzi nieistniejący pałac, budynki oficyn, stajni, powozowni, park i teren dawnych ogrodów/sadów wraz z domem ogrodnika; budynków położonych przy drodze i podwórza folwarcznego prowadzącego do tych budynków, kolonii domów robotników folwarcznych i położonym w jej pobliżu budynkami gospodarczymi; zespołu zabudowy wokół willi w skład którego wchodziła nieistniejąca gorzelnia, hydrofornia i wieża ciśnień. W niniejszym zespole został dobrze zachowany układ przestrzenny, czytelne są poszczególne części składowe i granice zespołu wytyczone ogrodzeniami lub naturalnymi przeszkodami (rzeka, potok), został zachowany pierwotny układ komunikacyjny. Największe zmiany zaszły w obrębie części rezydencjonalnej, gdzie został wyburzony pałac, zniszczeniu uległa południowo - zachodnia część parku oraz ulokowano nową zabudowę gospodarczą. Stan techniczny poszczególnych budynków jest zróżnicowany, od złego w przypadku budynków nieużytkowanych i gospodarczych do dobrego w przypadku zaadaptowanych na budynki mieszkalne i użytkowanych przez szkołę i przedszkole.

Obiektem, który zasługuje również na uwagę jest rokokowy pałac w Mikolinie wzniesiony ok. 1771 r. Pałac jest własnością prywatną, jest zaniedbany, kaplica przypałacowa i ogrodzenie pałacu są w bardzo złym stanie technicznym.

Pałac we Wronowie, neobarokowy, jest w nieco lepszym stanie technicznym, jednak jego otoczenie oraz park i ogrodzenie są zaniedbane.

Dopełnieniem wiejskiego krajobrazu są **kapliczki**. Są to zazwyczaj budowle jednokondygnacyjne, murowane, założone na planie prostokąta, zwieńczone daszkiem dwuspadowym, często ze szczytami w stylu barokowym lub neogotyckim, z prostokątnym lub zamkniętym łukowo otworem drzwiowym. Obiekty te są znaczącymi elementami w krajobrazie wsi.

Charakterystyka poszczególnych wsi i przysiółków

Borkowice

Ryc. 1. - Borkowice - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona na Równinie Niemodlińskiej w otoczeniu pól i lasów.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1687 r. - *Purkwuz*, następnie *Borkwiz*.

Układ przestrzenny wsi: ulicówka z odgałęzieniem w kierunku przysiółka Niwa.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Zabudowa nie tworzy regularnego układu, usytuowanie budynków w znacznym rozproszeniu. Historyczne układy zagród w większości nieczytelne, zachowały się głównie budynki mieszkalne z przełomu XIX/XX w lub z pierwszej połowy XX w. w usytuowaniu głównie szczytowym, uzupełniane licznie przez zabudowę współczesną nie nawiązującą do regionalnych wzorców. Wzdłuż drogi wojewódzkiej pojedyncza zabudowa kalenicowa. Przy drodze do Niwy współczesna zabudowa mieszkaniowa piętrowa, z dachami płaskimi oraz budynki gospodarcze.

Budynki mieszkalno-gospodarcze z przełomu XIX/XX w. I pierwszej połowy XX w., parterowe z poddaszem, murowane, otynkowane, z dachami dwuspadowymi ceramicznymi, w nielicznych przypadkach z ozdobnymi fasadami.

Obiekty małej architektury: na rozdrożu w stronę Błażejowic krzyż ze stalowym ażurowym ogrodzeniem.

Dominanty architektoniczne: brak dominant architektonicznych, wewnętrznych osi kompozycyjnych i wnetrz kompozycyjnych.

Błażejowice - przysiółek Borkowic

Ryc. 2. - Błażejowice - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Nazwa historyczna miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1223 r. - *Villa Boguzlaue*, następnie *Therieseberg*, *Heidehaus*, *Bogusław*.

Układ przestrzenny wsi: brak regularnego układu zabudowy.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Przysiółek jest pozostałością po pierwotnym założeniu dworsko-folwarcznym. Zgodnie z danymi archiwalnymi w XIX w. istniały tu dwa folwarki, które zostały połączone w 1875 r. Budynek rządcówki mógł być wcześniej rezydencją w niezależnym, założeniu folwarcznym. Układ pierwotnego założenia został chaotycznie przekształcony, zaburzony przez powojenną zabudowę. Zachowały się budynki mieszkalno-gospodarcze z początku wieku użytkowane dawniej przez pracowników folwarku, poza tym głównie współczesna wielkogabarytowa zabudowa związana z działalnością rolną oraz bloki zamieszkania zbiorowego po PGR. Historyczne budynki folwarczne zostały rozebrane.

Obiekty zabytkowe:

W centrum założenia dwór z 1872 r. wpisany do rejestru zabytków (nr 2332/94 decyzja z 7.07.1994 r.) w stylu wili neorenesansowej, piętrowy, murowany z cegły, dach płaski, elewacje z detalem ceramicznym. Użytkowany jako mieszkalny wielorodzinny, niewłaściwie utrzymywany, bez poszanowania zabytkowej substancji (okna PCV, rozebrany balkon wsparty na kolumnach, przebudowany taras, przebudowane wnętrza). Po stronie południowej pozostałości parku dworskiego. Teren wokół dworu zaniedbany, użytkowany jako podwórk. Na zachód od dworu, na rozległym niezabudowanym terenie, widoczne są ślady fundamentowania po zabudowie dawnego folwarku. Zachował się budynek dawnej rządcówki, jednak przebudowany.

Dominanty architektoniczne: brak dominant architektonicznych w panoramie wsi, wewnętrznych osi kompozycyjnych i wnętrz kompozycyjnych.

Niwy - przysiółek Borkowic

Ryc. 3. - Niwy - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

W XIX w. odrębna wieś z dużym folwarkiem, młynem i gorzelnią.

Układ przestrzenny wsi: ulicówka.

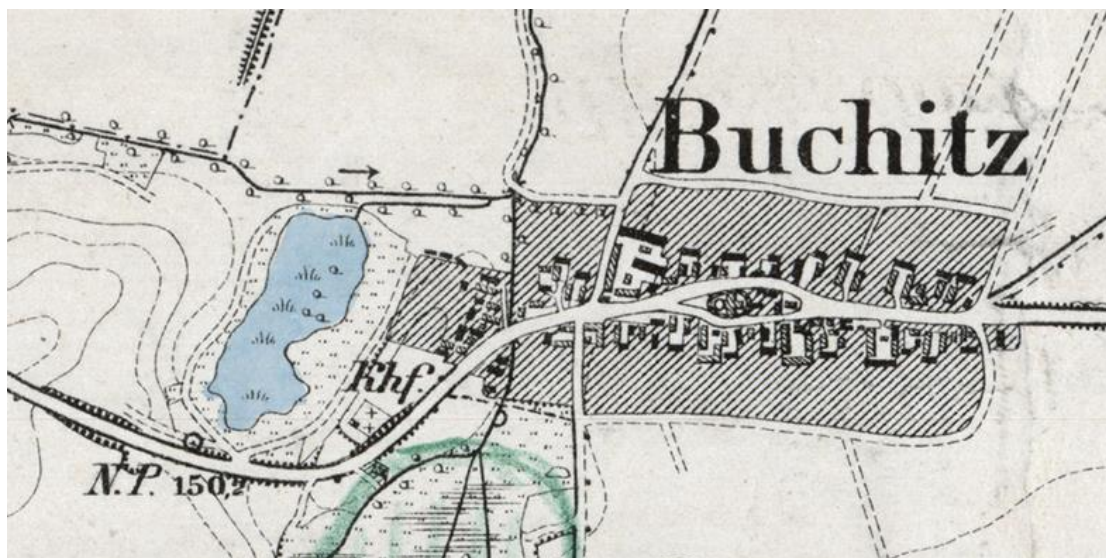
Układ zabudowy: brak regularnego układu.

Obiekty zabytkowe:

Budynki mieszkalne, gospodarcze z XIX/XX w. parterowe z mieszkalnym poddaszem, murowane, otynkowane, szczytowe, z dachami dwuspadowymi ceramicznymi i blaszanymi. Pojedyncze domy kalenicowe z dachami naczółkowymi, elewacje zdobione w tynku i cegle. W zabudowie przeważają współczesne budynki mieszkalne nie nawiązujące formą do zabytkowych. Od zachodu zabudowania folwarczne usytuowane wzdłuż drogi. Wewnątrz budynków zachowały się zabytkowe sklepienia kolebkowe wsparte na kamiennych kolumnach.

Dominanty architektoniczne: w zabudowie dominuje kompleks zabudowy gorzelni z ceglany kominem, opuszczony.

Buszyce

Ryc. 4. - Buszyce - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w Dolinie Nysy Kłodzkiej, wzdłuż ruchliwej drogi krajowej.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1255 r. - *Buschen*, następnie *Buchhawzen*, *Buchitz*.

Układ przestrzenny wsi: ulicówka, pierwotnie owalnica z wrzecionowatym placem w centrum, na którym usytuowany średniowieczno-renesansowy kościół pw. św. Trójcy.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Zachowała się regularna szczytowa zabudowa mieszkalna i zagrodowa, ujednolicona pod względem gabarytów i formy. Budynki parterowe, dachy dwuspadowe, nieliczne budynki kalenicowe z dachami naczółkowymi. Pod nr 5 - stodoła szachulcowa. Elewacje budynków zabytkowych w większości pozbawione detalu architektonicznego, ocieplone, dachy z poszerzonymi w stosunku do oryginału okapami. W znacznym stopniu zachowana zabudowa w obrębie poszczególnych parcel. Nowa zabudowa nawiązuje lokalizacją do historycznego rozplanowania.

Obiekty zabytkowe:

Kościół gotycko-renesansowy pw. Trójcy Św. z wieżą zwieńczoną attyką, będący dominantą przestrzenną w panoramie wsi. Zachowany w dobrym stanie poza murowanym ogrodzeniem ze skarpami, który wymaga pilnego remontu.

Od północy, przy drodze krajowej, użytkowany cmentarz, częściowo otoczony zabytkowym murem ceglany i współczesnym ogrodzeniem ażurowym.

Leśniczówka - przysiółek Buszyc

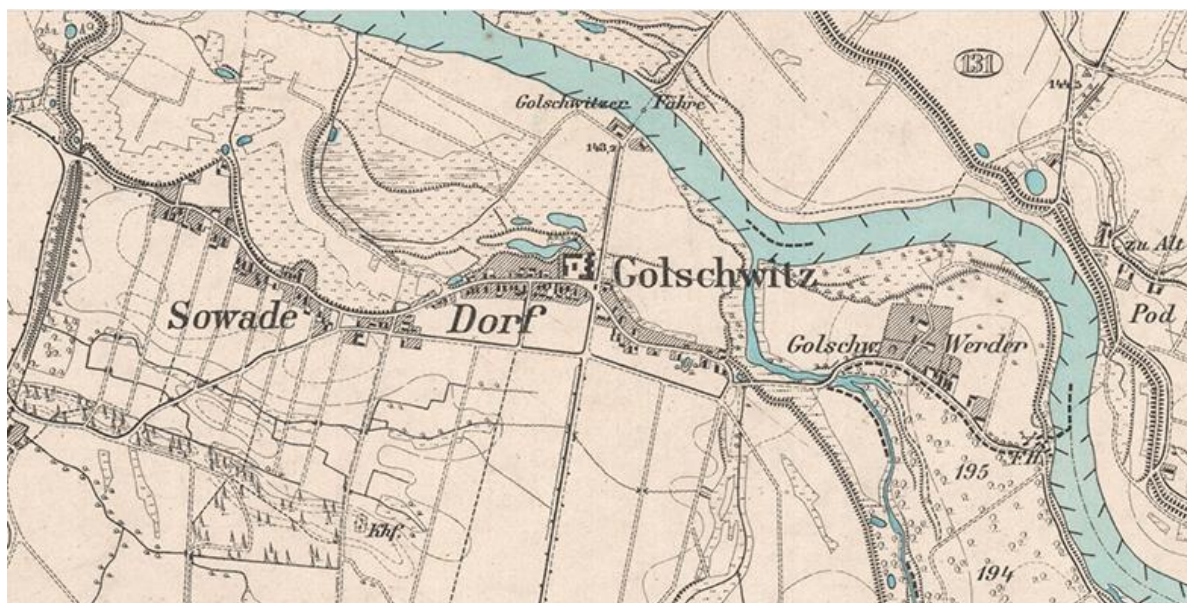

Ryc. 5. - Leśniczówka - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Nazwy historyczne miejscowości: Waldvorwerk.

Przysiółek położony przy drodze Opole-Brzeg. Na zabudowę przysiółka składają się wyłącznie budynki gospodarcze i przemysłowe związane z dawnym folwarkiem i cegielnią. Od południa pozostałości po dawnym parku oraz dwór z początku wieku XX. Układ przestrzenny założenia zachowany kompletnie ze wszystkimi elementami zabudowy. Założenie składa się z dwóch części: zabudowy folwarcznej wokół podwórza od strony północnej oraz kolonii domów robotników folwarcznych z zabudowaniami cegielni po południowej stronie drogi.

Golczowice

Ryc. 6. - Golczowice - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w otoczeniu leśnych kompleksów.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1223 r. - *Golcheyici*, następnie *Golschwitz*, *Gollschowitz*.

Układ przestrzenny wsi: wydłużona ulicówka o meandrującej linii wyznaczonej przez starorzecze Odry, z zabudową skoncentrowaną po południowej stronie drogi. Na XIX-wiecznych mapach w centralnej części wsi widoczny jest duży folwark położony w sąsiedztwie kilku stawów. Na tym terenie do dzisiaj zachował się jedynie czworak, poza tym teren nieużytków i jeden staw.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Budynki z XIX/XX w. mieszkalno - gospodarcze, murowane i tynkowane, z dachami dwuspadowymi, w usytuowaniu szczytowym, nieliczne - kalenicowym. Zabudowa ujednolicona formalnie, jednak wiele zabytkowych domów w złym stanie technicznym, przebudowane i ocieplone, co pozbawiło zabudowę cech regionalnych. Widoczne zarysy tradycyjnych zagród, jednak jedynie w centralnej części wsi zabudowa jest skoncentrowana, przy odcinkach zewnętrznych drogi w znacznym rozproszeniu.

Obiekty zabytkowe:

Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa z 1934 r. Przy posesji nr 56 kapliczka murowana, tynkowana z figurą św. Jana Nepomucena z 1850 r. Na rozdrożu od strony wschodniej murowana kaplica z cegły licowej. Przy posesji nr 44 krzyż. Na południe od wsi, na wzniesieniu przy kompleksie leśnym, cmentarz z około 1900 r., użytkowany w nowej części, stary cmentarz zarośnięty drzewami i samosiewami.

Chróścina

Ryc. 7. - Chróścina - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w Pradolinie Wrocławskiej.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1223 r. - *Crostina*, następnie *Croschina*, *Krosztzinka*, *Weissdorf*.

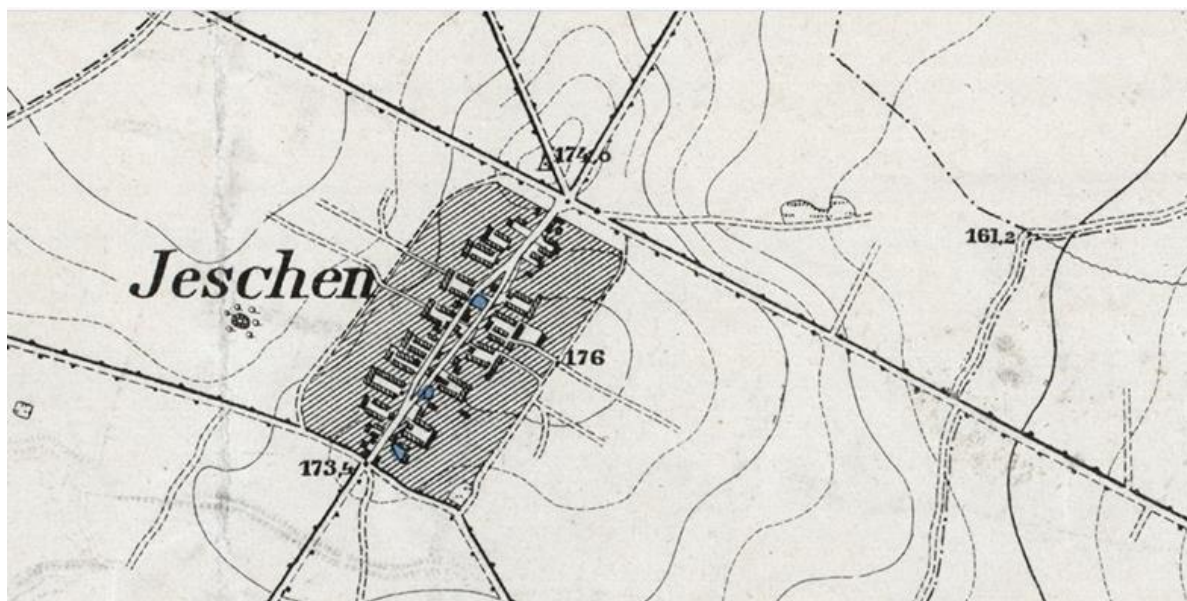
Układ przestrzenny wsi: ulicówka.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Regularny, zwarty układ szczytowej zabudowy mieszkalnej i zagrodowej, murowanej z dachami dwuspadowymi. W znacznym stopniu zachowana zabudowa w obrębie poszczególnych parceli. Nowa zabudowa nawiązuje lokalizacją do historycznego rozplanowania.

Brak dominant architektonicznych w panoramie wsi.

Jasiona

Ryc. 8. - Jasiona - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Niewielka wieś położona na Równinie Grodkowskiej, otoczona rozległymi polami.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1255 r. - *Jassona*, następnie *Yessin*, *Jeschen*.

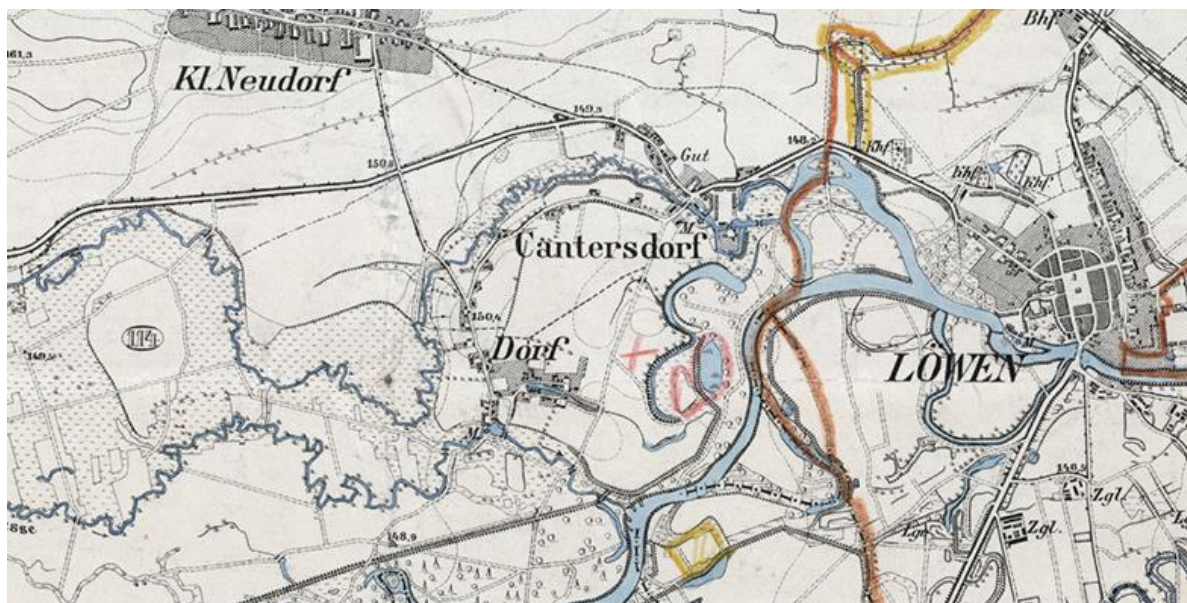
Układ przestrzenny wsi: ulicówka, pierwotnie owalnica - w centralnej części zachował się wrzecionowaty nieutwardzony plac, pierwotne nawsie.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Zachowały się historyczne zagrody w kompletnym układzie widocznym na archiwalnych mapach (podkowa), w wielu przypadkach jednak przekształcone. Zabudowa z XIX/XX wieku mieszkalna i gospodarcza, zagrodowa ze stodołami murowana z cegły, otynkowana, głównie szczytowa, parterowa z mieszkalnym poddaszem, dachy dwuspadowe. Zagrody oddzielone od drogi szerokim pasem zieleni. Historyczna zabudowa znacznie przekształcona lub w złym stanie technicznym.

Brak dominant architektonicznych w panoramie wsi.

Kantorowice

Ryc. 9. - Kantorowice - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w Dolinie Nysy Kłodzkiej nad Potokiem Ptakowickim.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1359 r. - *Canters Dorf*, następnie *Kantersdorf*.

Układ przestrzenny wsi: wydłużona ulicówka z zabudową skoncentrowaną wokół zakola starorzecza Nysy Kłodzkiej.

Układ i charakterystyka zabudowy:

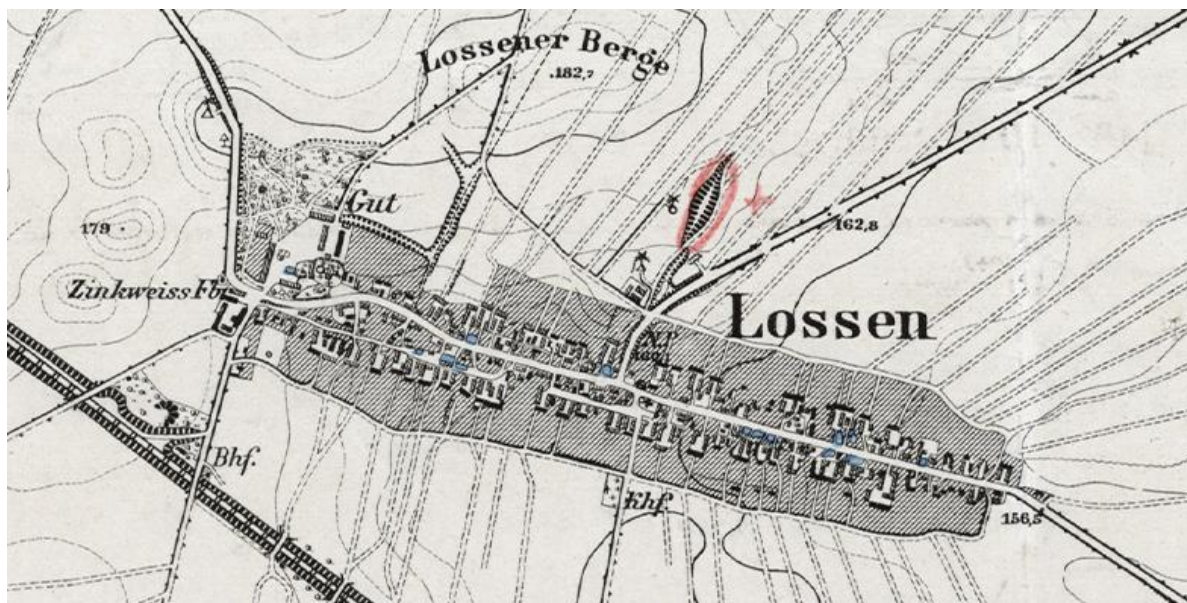
Zabudowa mieszkalno-gospodarcza z przełomu XIX/XX w. zachowana w znacznym rozproszeniu, wypierana przez współczesną zabudowę. Pierwotne układy zagród zachowane w niewielkim stopniu. Od wschodu rozległy kompleks zamkowo-parkowo-folwarczny. Zespół obejmuje zamek i zabudowania gospodarcze, oficynę mieszkalną i spichlerz szachulcowy z XVIII w., częściowo opuszczone i zdewastowane.

Obiekty zabytkowe:

Zamek z wieżą na rzucie kwadratu, otoczony fosą, renesansowy zbudowany jako zameczek myśliwski książąt brzeskich około 1600 r. W XIX w. częściowo przekształcony. Spichlerz szachulcowy i dwie stodoły w zespole zamkowym z dachami siodłowymi w złym stanie. We wsi zespół pomnikowych dębów szypułkowych.

Dominanty architektoniczne: panorama wsi z dominującą wieżą zamkową.

Łosiów

Ryc. 10. - Łosiów - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Miejscowość położona na Wzgórzu Łosiowskim.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1238 r. - *Lossow*, potem *Lossen*.

Układ przestrzenny wsi: ulicówka przechodząca w wrzeciono, z drogami w kierunku Różyny i Jasiony.

Układ zabudowy:

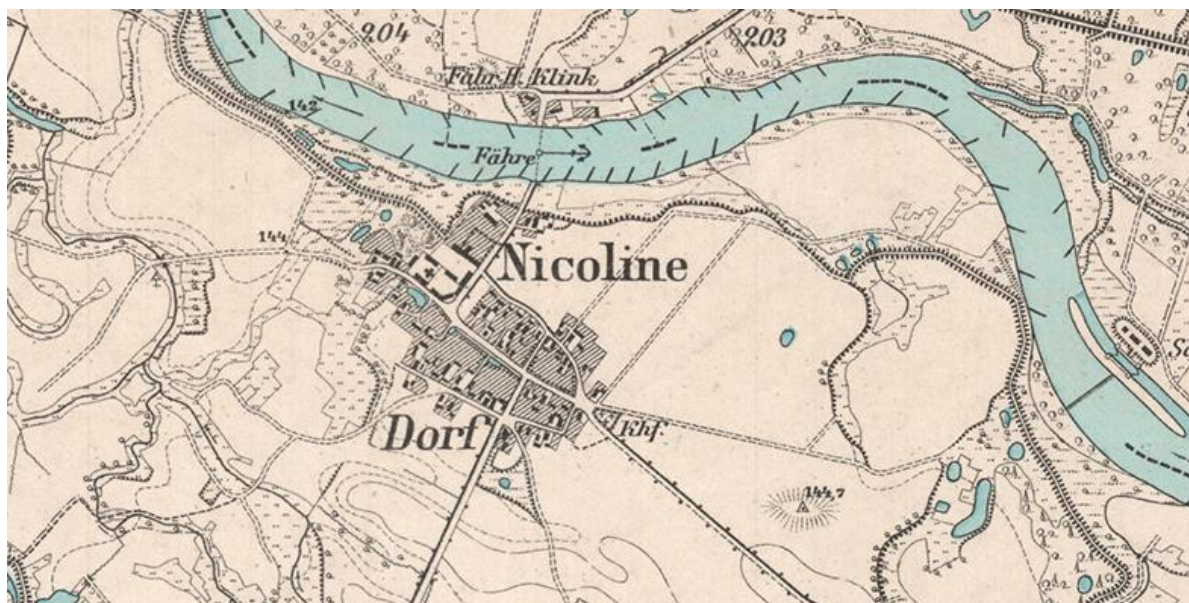
Zabytkowa zabudowa wsi zachowana po stronie północnej. Zagrody usytuowane szczytowo. Równoległe do ulicy Głównej biegnie ulica Stawowa, Nowowiejska z zabudową XIX w., zagrodami i stodołami po północnej stronie. Zagrody są odsunięte od linii drogi.

Obiekty zabytkowe:

Obok drogi, na małym wzniesieniu stoją kościół, plebania i figura św. Jana Nepomucena otoczone lipami. Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela w dokumentach historycznych wzmiankowany już w 1255 r. Obecny, barokowy, zbudowano w 1703 r., rozbudowano w latach 1728 - 1731 r. Na północno - zachodnim skraju wsi zespół pałacowo - parkowy z zabudowaniami. Pałac murowany z cegły z podjazdem, wieżowy. Park krajobrazowy - romantyczny z XVIII/XIX w. z polaną i ogrodem warzywnym. Obiekty utrzymane w dobrym stanie. Za wsią cmentarz założony w XIX w., użytkowany. W murze zachowało się kilka epitafiów z XIX w. Na cmentarzu współczesnym kaplica cmentarna.

Dominanty architektoniczne: panorama wsi od strony Olszanki z dominantą wieży, kościoła i pałacu.

Mikolin

Ryc. 11. - Mikolin - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w pradolinie Odry.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1303 r. - *Niclino*, następnie *Nicklyn*, *Nickoline*, *Nikoline*, *Niklasfahre*.

Układ przestrzenny wsi: wieloulicówka.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Brak regularnego układu. Zabudowa zagrodowa typowa, parterowa, szczytowa ze stodołami od strony pól w układzie kalenicowym, dachy dwuspadowe.

Obiekty historyczne:

Od strony północno-wschodniej w pobliżu zakola Odry zespół dworski z zabudową folwarczną i kaplicą wzniesiony przez Jana Fryderyka von Sauer w 1771 r. W XIX w. w posiadaniu rodziny Lanckorońskich. Dwór rokokowy. W zespole folwarcznym czworak, stajnia, budynki gospodarcze. Niewielki park krajobrazowy o swobodnym układzie drzewostanu. Obiekty w większości zaniedbane, w złym stanie, częściowo nieużytkowane.

Na południowo-wschodnim krańcu wsi cmentarz z nielicznymi nagrobkami, z barokową kaplicą, murowaną, otynkowaną z elewacją frontową zwieńczoną szczytem wolutowym, powstała jako grobowa. Kaplica po remoncie w 2010 r.

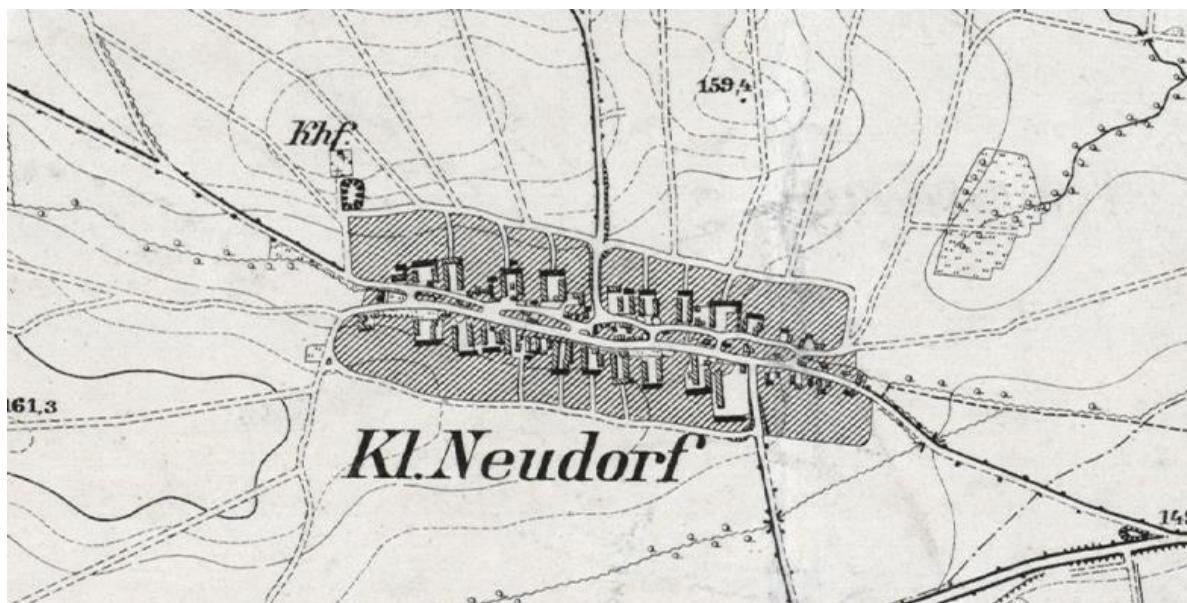
We wsi na rozstaju krzyż drewniany.

Piaski - przysiółek Mikolina

Zabudowę przysiółka stanowią przedwojenne zabudowania folwarczne w układzie wokół dziedzińca oraz dwupiętrowy budynek mieszkalny z dachem naczółkowym, prawdopodobnie wybudowanym dla zarządcy folwarku. Budynki gospodarcze typowe, na rzucie wydłużonego prostokąta, murowane, tynkowane z dachami dwuspadowymi, krytymi dachówką i eternitem. Stan techniczny zabudowań zły. Budynki mieszkalne

w stanie dobrym, w trakcie współczesnych przekształceń.

Nowa Wieś Mała

Ryc. 12. - Nowa Wieś Mała - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w dolinie Nysy Kłodzkiej.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1393 r. - *Nuewendorff*, następnie *Klein Neudorff*.

Układ przestrzenny wsi: owalnica o wydłużonym nawsiu, przedzielonym wielokrotnie przez drogi łączące część północną z południową.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Zabudowa zagrodowa z przełomu XIX/XX w. usytuowana po jednej stronie drogi (nawsie wypełnia nieregularna zabudowa pojedynczymi budynkami) w układach na kształt podkowy lub litery L, z budynkami mieszkalno-gospodarczymi usytuowanymi szczytowo, rzadziej kalenicowo oraz stodołami od strony pól. Elewacje skromnie zdobione detalem w tynku. W najbardziej okazałych budynkach charakterystyczne wysokie poddasza mieszkalne zaakcentowane w ścianach szczytowych złożonym układem otworów okiennych i detalem architektonicznym. Przy niektórych budynkach mieszkalnych, zwłaszcza w południowej części wsi, zachowały się murowane słupki dawnych ogrodzeń.

Obiekty historyczne:

Szkoła zbudowana w 1853 r. (zgodnie z datą umieszczoną na elewacji na poddaszu), obecnie świetlica, murowana, otynkowana, parterowa, dach siodłowy. Budynek mocno przebudowany w okresie powojennym, obecnie w trakcie remontu i rewitalizacji. Dawny zajazd (dom nr 34) z I poł. XIX w. murowany, otynkowany, parterowy. Dach naczółkowy kryty dachówką. Elewacje budynku oraz otwory okienne zostały znacznie przekształcone, zamurowano wejścia od strony frontowej.

Od północnego zachodu wsi usytuowany niewielki dawny cmentarz ewangelicko-augsburski z początku XIX w., ze starodrzewiem tworzącym aleję kasztanową

w centralnej części cmentarza oraz aleję przy drodze prowadzącej do cmentarza. Zachowały się zarysy mogił porośniętych bluszczem oraz czytelny regularny układ kwater, nagrobki zdewastowane ale widoczne pod gęstą roślinnością.

Brak dominant architektonicznych w panoramie wsi.

Oldrzeszowice

Ryc. 13. - Oldrzeszowice - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona na Równinie Niemodlińskiej, na południowym skraju doliny Nysy Kłodzkiej. W pobliżu kompleks leśny, stanowiący część Borów Niemodlińskich.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1228 r. - *Villa Hildebrandi*, następnie *Hilbbrandsdorf*, *Hilbersdorf*.

Układ przestrzenny wsi: ulicówka.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Historyczna zabudowa zagrodowa z przełomu XIX/XX w. regularna i liczna, w układach na kształt litery L lub podkowy, z budynkami mieszkalno-gospodarczymi usytuowanymi szczytowo, rzadziej kalenicowo oraz stodołami od strony pól. Budynki murowane, otynkowane, na planach wydłużonych prostokątów z dachami dwuspadowymi. W najbardziej okazałych budynkach dwie kondygnacje oraz poddasza użytkowe zaakcentowane w ścianach szczytowych złożonym układem otworów okiennych i ornamentycznym detalem architektonicznym. Nieliczna współczesna zabudowa zachowująca gabaryty i formę zabudowy historycznej.

Historyczne obiekty:

W centrum wsi park podworski z XVIII w. Dwór został rozebrany w okresie powojennym, pozostały jedynie budynki gospodarcze. Pierwotnie dwór otoczony był stawami i rowem wypełnionym wodą, co może świadczyć o jego obronnym charakterze wskazującym na co najmniej XVI-wieczną metrykę obiektu. Obecnie stawy zasypano, a aleje zdewastowano. Częściowo zachowane dwustuletnie graby i lipy. W sąsiedztwie parku

znajdował się kościół. Do dzisiaj zachowała się po nim ceglana wieża ze stożkowym hełmem, pierwotnie otynkowana. Do wieży od strony zachodniej przylega dwukondygnacyjny budynek z dachem dwuspadowym, pełniący przed wojną funkcję szkoły ewangelickiej. Prawdopodobnie pierwotnie była to nawa kościoła. Na elewacji wschodniej wieży barokowe epitafium z kartuszem herbowym z drugiej połowy XVII w.

W otoczeniu wsi 9 stanowisk archeologicznych położonych w dużej dolinie na terenie zalewowym.

Po południowo-wschodniej stronie, poza wsią, dawny cmentarz z około 1800 r., nadal użytkowany, zabytkowe nagrobki zostały zdewastowane, starodrzew wycięty. Zachowała się aleja lipowa prowadząca do wsi.

Przecza

Ryc. 14. - Przecza - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w dolinie Nysy Kłodzkiej.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1245 r. - *Prseza*, następnie *Przidza*, *Arnoldi Villa*, *Prystche*, *Arnsdorf*.

Układ przestrzenny wsi: ulicówka z równolegle biegnącą drogą prowadzącą do folwarku.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Zabudowa mieszkalno-gospodarcza, murowana, otynkowana, z dachami dwuspadowymi, w układzie głównie szczytowym, rzadziej kalenicowym. Stodoły murowane od strony pól zachowane w nielicznych przypadkach. Zagrody w tradycyjnym układzie zachowane szczytkowo. Układ zabudowy nieregularny, współcześnie przekształcony. Wiele nowych domów współczesnych, gospodarczych z zachowaniem gabarytu oraz osiedle mieszkalne z budynkami trzypiętrowymi, z dachami płaskimi przy drodze wewnętrznej.

Historyczna zabudowa:

W centrum wsi gotycka kaplica z wieżą przebudowana w XIX/XX w., murowana,

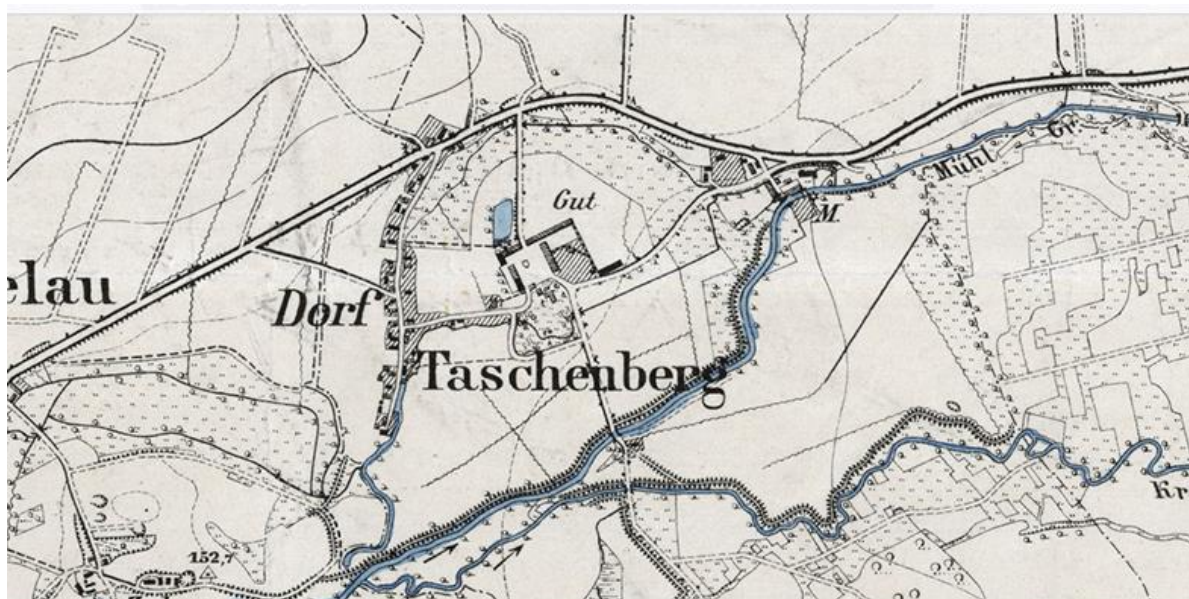
z otynkowaną nawą.

Panorama wsi z dominacją wieży kaplicy.

Raski - przysiółek Przeczy

Przysiółek położony na północny-zachód od Przeczy. Zachowało się kilka przedwojennych budynków mieszkalnych i gospodarczych w nieregularnym układzie, w otoczeniu pól i zagajników. Widoczne ślady po wyburzonych przedwojennych budynkach zagrodowych.

Ptakowice

Ryc. 15. - Ptakowice - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w dolinie Nysy Kłodzkiej, nad Potokiem Ptakowickim i stawami.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1314 r. - *Tassingburg*, następnie *Taschenberg*.

Układ i charakterystyka zabudowy:

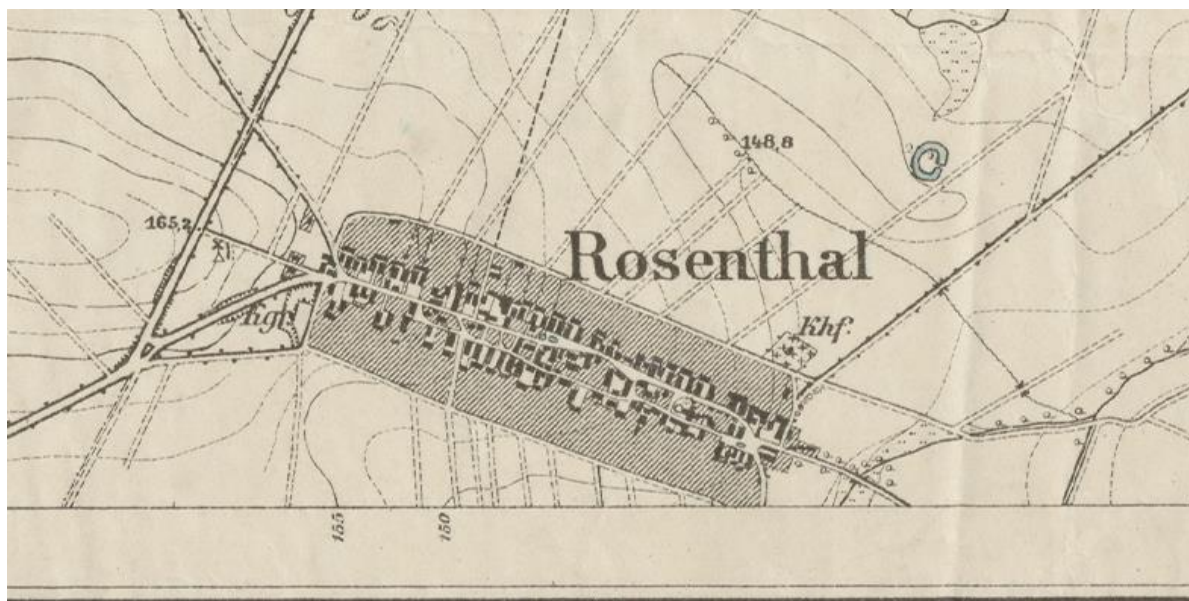
Centralną część miejscowości zajmuje obszerna zabudowa folwarczna z pierwszej poł. XIX w. murowana, otynkowana, otaczająca z trzech stron dziedziniec gospodarczy, będąca jedyną pozostałością po zabudowie zespołu dworskiego. Budynki wzniesione na rzutach wydłużonych prostokątów. Ściany zewnętrzne rozczłonkowane ślepymi arkadami, zamkniętymi odcinkowo. Dachy siodłowe kryte dachówką. Przed wojną we wsi znajdował się dwór, zniszczony w 1945 r. Po założeniu dworskim zachował się niewielki park krajobrazowy oraz kanał, stanowiący fragment dawnych fos, otaczających dwór.

Przedwojenna zabudowa mieszkalno-gospodarcza w układzie ulicówki usytuowana w zachodniej części miejscowości, na osi północ-południe. Zabudowa murowana, otynkowana, parterowa, szczytowa, nielicznie kalenicowa, dachy dwuspadowe. Skromny wystrój elewacji. Większość budynków historycznych w złym stanie technicznym lub przebudowana. Pierwotne układy zagród zachowane szczątkowo.

Na rozstajach dróg krzyż.

Brak dominant architektonicznych.

Różyna

Ryc. 16. - Różyna - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w pradolinie Odry.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1255 r. - *Rosental*, następnie *Rosendorf*, *Rosenthal*, *Rosintal*.

Układ przestrzenny wsi: centralna, historyczna część wsi posiada nietypowy układ przestrzenny w formie dwóch przenikających się wrzecion, od strony zachodniej ulicówka.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Historyczna zabudowa zagrodowa z przełomu XIX/XX w. w układzie na kształt litery L lub podkowy, z budynkami mieszkalno-gospodarczymi usytuowanymi szczytowo, rzadziej kalenicowo oraz stodołami od strony pól. Budynki murowane, otynkowane, na planach wydłużonych prostokątów z dachami dwuspadowymi. W najbardziej okazałych budynkach charakterystyczne wysokie poddasza użytkowe zaakcentowane w ścianach szczytowych złożonym układem otworów okiennych i detalem architektonicznym. Przed domami szerokie zewnętrzne pasy zieleni obsadzone niską roślinnością i drzewami. W kilku zagrodach zachowały się stodoły w konstrukcji szachulcowej. Historyczna brukowana droga została pokryta asfaltem. Oryginalny bruk zachował się w ulicy prowadzącej do cmentarza.

Historyczne obiekty:

W centrum zachodniego „wrzeciona”, będącego prawdopodobnie pozostałością po pierwotnej owalnicy, na wzniesieniu kościół filialny p.w. św. Mikołaja o średniowiecznej metryce, rozbudowany w XVIII w., odbudowany po pożarze w 1813 r., z wieżą na rzucie kwadratu. Ogrodzenie kościelne murowane z przyporami, od zachodu bramka z XVIII w.

Na północno-wschodnim krańcu wsi cmentarz założony około 1800 r. jako ewangelicki, obecnie użytkowany. Zachował się fragment oryginalnego murowanego ogrodzenia, aleja oraz zdewastowane grobowce przyścienne z XIX w.

Na północ od wsi znajduje się średniowieczne grodzisko, widoczne wśród pól jako stożek porośnięty drzewami i krzewami.

Panorama wsi od strony Łosiowa zachowana bez zniekształceń z wieżą kościoła jako dominantą.

Sarny Małe

Ryc. 17. - Sarny Małe - mapa z 1892 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w pradolinie Nysy Kłodzkiej.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1410 r. - *Sarny*, następnie *Klein Sarne*.

Układ przestrzenny wsi: pierwotnie ulicówka z założeniem dworsko-folwarcznym od północy. Od strony wschodniej i zachodniej odcinki dróg w kierunku Stroszowic i Saren Wielkich z budynkami mieszkalnymi o ujednoczonej formie, z dachami dwuspadowymi, usytuowanymi po północnej stronie drogi, powstałymi w 1934 r. dla osadników przybyłych z Wesfalii.

Układ i charakterystyka zabudowy:

We wsi zabudowa murowana, parterowa, szczytowa, z dachami dwuspadowymi. Elewacje o skromnej dekoracji architektonicznej. Nieliczne domy kalenicowe z dachami naczółkowymi z początku XX w.

Obiekty historyczne:

W centralnej części wsi zabudowa folwarczna wokół prostokątnego dziedzińca i zespół parkowo - dworski z drugiej połowy XIX w. Dwór przebudowany. W otoczeniu niewielki park krajobrazowy.

Na skrzyżowaniu dróg niezidentyfikowany obelisk i krzyż.

Od strony północno-wschodniej, poza wsią, niewielki stary cmentarz ze starodrzewiem.

Skorogoszcz

Ryc. 18. - Skorogoszcz - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś, dawniej miasto, położona w Dolinie Nysy Kłodzkiej.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1223 r. - *Scorogostov*, potem *Schurgast*. Wieś wzmiankowana w 1223 r. prawa miejskie uzyskuje w 1271 r. Przez Skorogoszcz przebiegał jeden z najstarszych europejskich szlaków handlowych z Kijowa do Niemiec. Były tu dwa kościoły - katolicki i ewangelicki. Dwie szkoły, ewangelicka i katolicka. Działały cechy kowali, stolarzy, tkaczy, grabarzy i szewców, rzeźników oraz krawców. Handel wyrobami rzemieślniczymi ograniczony był dla miasta i najbliższych wsi. Rocznie odbywały się tu 4 jarmarki. Rozporządzeniem Woj. Śląsko-Dąbrowskiego z 27 listopada 1945 r. powstała wiejska gmina Szurgoszcz z 9 miejscowościami jako gromadami, w tym Szurgoszcz (dzisiaj Skorogoszcz).

Układ przestrzenny wsi: ulicówka z rozwidleniami do Chróściny, Mikolina i Przeczy. W części północnej rynek (obecnie Plac Wolności). Od zachodu zespół pałacowy i wieża ciśnień. Wzdłuż drogi głównej przy Placu Wolności typowa zabudowa miejska z budynkami mieszkalnymi piętrowymi. Pozostałe budynki usytuowane szczytowo i kalenicowo do drogi. Zabudowa chaotyczna z XIX w. z dużymi lukami przestrzennymi, znacznie zmodernizowana bez cech stylowych.

Obiekty historyczne:

Murowany, nie tynkowany kościół parafialny pw. św. Jakuba, z połowy XIX w., po drugiej stronie ulicy ceglana plebania współczesna kościołowi. Przy ul. Zamkowej kompleks pałacowo - parkowy z zabudowaniami gospodarczymi i oficynami mieszkalnymi. Park po rewitalizacji, z częściowo odtworzonym układem ścieżek. W sąsiedztwie parku współczesne domy wielorodzinne, dwupiętrowe z dachami płaskimi. Nad rzeką Nysa Kłodzka wieża ciśnień w stanie dobrym, po pracach remontowo-konserwatorskich w kompleksie z budynkiem przepompowni. W otoczeniu starodrzew i nowa zabudowa

mieszkaniowa.

Na niewielkim wzniesieniu za wsią znajduje się cmentarz. Na cmentarzu mauzoleum i zespół pomników nagrobnych z XIX w. W sąsiedztwie, przy ul. Cmentarnej 4 ceglany obiekt Zakładu Mleczarskiego z 1920 r.

Inne zabytkowe budynki mieszkalne i użyteczności publicznej z XIX/XX w. znajdują się na ulicach Słowackiego, Opolskiej, Kolonii i Okrzei Zamkowej.

W rozwidleniu dróg do Mikolina i Chróściny krzyż przydrożny drewniany z narzędziami męki oraz krzyż przy ul. Zamkowej.

Panorama wsi z dominantą wieży kościoła i wieży ciśnień.

Stroszowice

Ryc. 19. - Stroszowice - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w starorzeczu Nysy Kłodzkiej.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1219 r. - historyczne nazwy *Strosz*, następnie *Strochwitz*, *Strassendorf*.

Układ przestrzenny wsi: ulicówka.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Historyczna zabudowa zagrodowa z przełomu XIX/XX w. regularna, zagęszczona, w układach na kształt litery L lub podkowy, z budynkami mieszkalno-gospodarczymi usytuowanymi szczytowo, rzadziej kalenicowo oraz stodołami od strony pól. Budynki murowane, otynkowane, na planach wydłużonych prostokątów z dachami dwuspadowymi. W najbardziej okazałych budynkach skromne dekoracje architektoniczne. Nieliczna współczesna zabudowa zachowująca gabaryty i formę zabudowy historycznej.

Obiekty historyczne:

W centralnej części wsi wieża pożarnicza murowana z cegły, tynkowana, dominująca

w panoramie wsi. Wieża wymaga pilnych prac remontowych. Na rozstaju dróg - krzyż drewniany w ażurowym ogrodzeniu metalowym.

Poza wsią, przy wschodniej drodze w kierunku Lewina Brzeskiego, na niewielkim wzniesieniu, zdewastowany niewielki cmentarz z około 1850 r. Do cmentarza prowadzi aleja kasztanowa ze starodrzewiem, która przebiega przez centralną część cmentarza. Zachowały się zarysy mogił porośniętych bluszczem. Widoczne są nieliczne fragmenty nagrobków, dwa powojenne krzyże oraz murowana studnia.

Strzelniki

Ryc. 20. - Strzelniki - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w Pradolinie Wrocławskiej w otoczeniu pól.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1250 r. - *Jagersdorf*, następnie *Jagerndorf*, *Karniów*.

Układ przestrzenny wsi: ulicówka z budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi usytuowanymi szczytowo, rzadziej kalenicowo.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Zabudowa zagrodowa z pierwszej połowy XIX i początku XX w., uzupełniana współczesną zabudową. Budynki murowane, otynkowane, parterowe z poddaszem i piętrowe. Historyczne zagrody w układzie na kształt litery L lub podkowy, ze szczytowo usytuowanymi budynkami mieszkalno-gospodarczymi na wydłużonym rzucie oraz kalenicowo usytuowanymi stodołami od strony pól. Zabudowa oddzielona od drogi pasem swobodnie kształtowanej zieleni, z zadrzewieniami oraz niską roślinnością. Zachowało się kilka budynków mieszkalnych typu willowego i zagrodowego z bogatą dekoracją architektoniczną w elewacji frontowych, z wykorzystaniem klasycznych detali jak pilastry, konsole, profilowane belkowania, ornamenty roślinne i animalistyczne. Układ przestrzenny wsi zdewastowany poprzez drastyczne przebudowy obiektów zabytkowych, liczne ogrodzenia betonowe i przemysłowe. Unikalny układ wsi wraz z bogatą historyczną zabudową wymaga podjęcia radykalnych działań rewitalizacyjnych.

Obiekty historyczne:

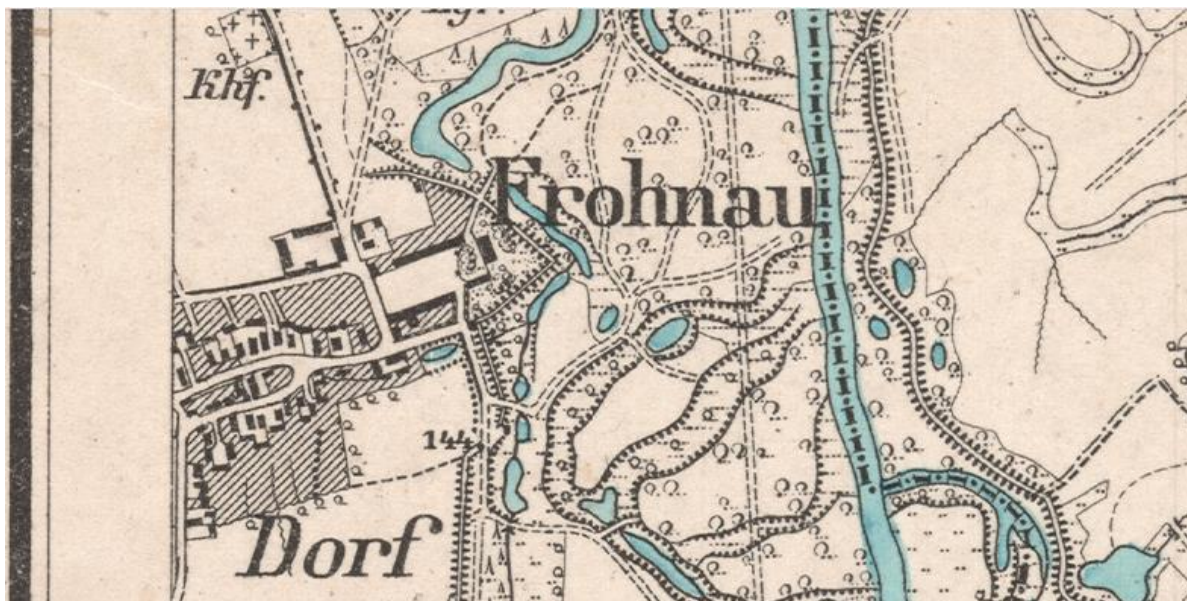
W wiejskiej zabudowie wyróżniają się cztery okazałe budynki o charakterze willowym zbudowane w historyzującym stylu w drugiej połowie XIX w., z ryzalitami w elewacjach frontowych poprzedzonych drewnianymi gankami lub tarasami, otoczone niewielkimi ogrodami z zabytkowymi ogrodzeniami, połączone od podwórka z ciągiem zabudowy gospodarczej, świadczące o wysokim statusie materialnym mieszkańców (nr 14 - posiadłość Reinholda Mullera z drewnianą werandą, przedwojenna siedziba urzędu gminy, nr 32 - willa, nr 48 - siedziba rodu Spathe oraz willa pod nr 18 lub 19). Ponadto pod nr 61a okazała dawna posiadłość Schonfeldera, obecna świetlica. Kilka cennych budynków mieszkalnych zostało w ostatnich latach drastycznie przekształconych poprzez przebudowy i ocieplenia likwidujące charakterystyczne cechy architektury, między innymi detal elewacyjny (np. willa pod nr 24, budynki zagrodowe i budynki wpisane do rejestru zabytków (!)).

W centrum wsi na nieznacznym wyniesieniu stoi kościół filialny pw. św. Antoniego zbudowany w 1376 r., murowany z cegły, częściowo otynkowany, z wieżą nadbudowaną w roku 1688 zwieńczoną hełmem baniastym z latarnią, na którym znajduje się chorągiewka z 1844 r. Elewacja wieży zdobiona zachowaną śladowo dekoracją sgraffitową. Kościół otoczony gotyckim murem ceglany. Wewnątrz kościoła wystrój architektoniczny oraz polichromia z XIV - XVII w. Kościół jest jednym z obiektów na szlaku polichromii gotyckich na Śląsku Opolskim.

Od północy usytuowany użytkowany cmentarz, przed wojną ewangelicki, zachowały się przedwojenne nagrobki.

Panorama wsi z dominującą wieżą kościelną.

Wronów

Ryc. 21. - Wronów - mapa z 1884 r. Źródło: www.mapy.amzp.pl

Wieś położona w pradolinie Nysy Kłodzkiej.

Nazwy historyczne miejscowości: pierwsza wzmianka źródłowa z 1374 r. *Wrona*, następnie *Wranów*, *Wronin*, *Frohnau*. Wronów w XVIII w. należał do rodziny v. Waldku. Wówczas istniał jedynie folwark.

Układ przestrzenny wsi: owalnica o wrzecionowatym kształcie, z rozgałęzieniami dróg ujmującymi staw od strony południowej.

Układ i charakterystyka zabudowy:

Zabudowa parterowa, murowana z poddaszami użytkowymi, w układzie szczytowym, dachy dwuspadowe, częściowo zagrodowa z murowanymi stodołami usytuowanymi kalenicowo od strony pola. Znaczny stopień zachowania zabudowy przedwojennej, w złym stanie. Elewacje szczytowe zdobione zgeometryzowanym, uproszczonym detalem nawiązującym do klasycznych wzorów. W kilku budynkach stolarka okienna drewniana umieszczona w licu elewacji, otwierana na zewnątrz. W wielu budynkach forma elewacji uproszczona z uwagi na wykonane ocieplenia ścian. Wieś o szczególnych walorach historyczno-krajobrazowych, w niewielkim stopniu przekształcona. Główna droga przebiegająca przez wieś brukowana przedwojenną kamienną kostką, z uwypuklonym profilem i pobocznymi z regularnie ułożonej kostki.

Obiekty historyczne:

W północno - wschodniej części wsi znajduje się zespół pałacowo - parkowy z folwarkiem z XIX/XX w. i eklektycznym pałacem z XIX w. Od zachodu stary mur półkolisty, ceglany z metalową bramą i dwiema furtkami po jej bokach, odgradzący park i pałac od folwarku. W przysiółku Zawadno zdewastowany folwark z XIX/XX w.

W lesie grodzisko stożkowe średniowieczne.

Przy wjeździe do wsi od strony południowej dawna szkoła z drewnianą sygnaturką.

Od strony północnej, poza wsią przy drodze do przysiółka Zawadno, niewielki ewangelicki cmentarz ze starodrzewiem z około 1800 r., z dobrze zachowanymi nagrobkami z pierwszej połowy XIX w., z czytelnymi inskrypcjami. Jest to jeden z najlepiej zachowanych ewangelickich cmentarzy na terenie gminy.

5.2.3 Zabytki nieruchome

Na terenie gminy Lewin Brzeski usytuowanych jest łącznie 545 nieruchomości obiektów zabytkowych, z których 74 wpisanych jest do rejestru zabytków woj. opolskiego.

Układ urbanistyczny Lewina Brzeskiego wpisany jest do rejestru zabytków. Ponadto w gminnej ewidencji zabytków ujętych jest 5 układów ruralistycznych następujących wsi: Łosiów, Oldrzychowice, Różyna, Sarny Małe i Strzelniki.

5.2.4 Zabytki ruchome

Na obszarze gminy Lewin Brzeski znajduje się znaczna ilość zabytków ruchomych objętych ochroną konserwatorską. Większość z nich stanowi wyposażenie 5 kościołów. W Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się m. in. krzyż pokutny usytuowany w przysiółku Zawadno przy drodze do wsi Kopanie.

5.2.5 Zabytki techniki

Na terenie miasta Lewin Brzeski znajdują się zabytki techniki po byłej Cukrowni „Wróblin”, jednakże obiekty te nie są ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

5.2.6 Zabytki archeologiczne

Na terenie Gminy Lewin Brzeski znajduje się 166 stanowisk archeologicznych (wyróżniono w ich obrębie 276 pozostałości osadniczych), z czego 31 wpisanych jest do rejestru zabytków województwa opolskiego. Jedynie na obszarze sołectw Błazejowice i Leśniczówka, jak dotąd nie odkryto śladów dawnej obecności człowieka. Wśród pozostałości osadniczych wyróżnić można zarówno fragmenty naczyń czy relikty przedmiotów wykonanych z metali, jak i grodziska.

5.2.7 Dziedzictwo niematerialne

W dniu 17 października 2003 r. w Paryżu została sporządzona Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z konwencją niematerialne dziedzictwo kulturowe oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności - jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe przejawia się m. in. w dziedzinach:

- a) tradycje i przekazy ustne,
- b) sztuki widowiskowe,
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedza i praktyki dotyczące przyrody,
- d) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Ochrona dziedzictwa niematerialnego oznacza m.in. środki mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie, i przekazywanie.

Ludność Gminy Lewin Brzeski to przede kolejne pokolenia ludności napływowej ze wschodu. Miejscami, które wspomagają kultywowanie tradycji i zwyczajów przekazywanych przez dawnych mieszkańców Kresów Wschodnich są m. in. świetlice wiejskie znajdujące się w niemal wszystkich wsiach, Miejsko-Gminny Dom Kultury i Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna. Na terenie gminy funkcjonują również liczne organizacje pozarządowe, które kultywują i kontynuują tradycje lokalne.

Coroczną tradycją stały się imprezy zasięgiem wychodzące poza obszar nie tylko gminy ale również powiatu brzeskiego. Należą do nich Wiosna Kwiatów, Targi Chłopskie oraz Herody. Pomimo odchodzenia mieszkańców wsi od rolnictwa, kontynuowana jest tradycja corocznych dożynek gminnych.

Elementem niematerialnego dziedzictwa jest herb Gminy Lewin Brzeski, którym jest złoty lew wspięty w prawo i wsparty na trzech wzgórzach. Herb nawiązuje do niemieckiej nazwy Lewina Brzeskiego tj. Löwen (Löwe - lew).

5.2.8 Zabytkowe układy zieleni kształtowanej - parki

W gminie Lewin Brzeski znajduje się 9 zabytkowych parków, w tym 8 wpisanych jest do rejestru zabytków województwa opolskiego:

- park w Lewinie Brzeskim, po przeprowadzonej rewitalizacji, w stanie dobrym,
- krajobrazowy park przy pałacu w Łosiowie, w stanie dobrym, na bieżąco utrzymywany,
- park przypałacowy w Mikolinie,
- park krajobrazowy w założeniu podworskim w Oldrzychowicach, w stanie dobrym, na bieżąco utrzymywany,
- park krajobrazowy w założeniu podworskim w Ptakowicach, w stanie dobrym, w rękach prywatnych,
- park w dawnym zespole pałacowym w Skorogoszczy, w stanie dobrym, po przeprowadzonej rewitalizacji,
- park przypałacowy we Wronowie, w stanie dobrym, w rękach prywatnych.

Większość z zabytkowych układów zieleni kształtowanej na terenie gminy to parki związane z dawnymi rezydencjami, dworami i pałacami. Obiekty te przetrwały do czasów współczesnych z wyjątkiem dworów w Oldrzychowicach i Ptakowicach, które zostały rozebrane w okresie powojennym.

5.2.9 Zabytkowe cmentarze

Spośród zabytkowych cmentarzy znajdujących się na terenie gminy tylko jeden jest wpisany do rejestru zabytków, cmentarz protestancki w Skorogoszczy. Pozostałe

zabytkowe cmentarze o znacznych walorach historycznych nie są objęte ochroną konserwatorską.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zewidencjonowane obiekty zabytkowe Gminy Lewin Brzeski stanowią własność trzech głównych grup własnościowych:

- własność prywatna, będąca największą grupą; należy jednak zaznaczyć, że jest to własność rozproszona, w większości właścicielami i posiadaczami zasobu zabytkowego są osoby fizyczne, do których należą głównie domy mieszkalne w Lewinie Brzeskim, zabudowania gospodarczo-mieszkalne na wsi, większość przydomowych kapliczek,
- własność wyznaniowa, którą reprezentują kościoły: rzymsko-katolickie i ewangelicki; należą do niej kościoły, plebanie i część kapliczek położonych przeważnie w zespołach sakralnych,
- znacznym właścicielem obiektów zabytkowych jest gmina, do której należą przede wszystkim budynki użyteczności publicznej: szkoły, przedszkola, kamienice mieszczańskie, parki w Lewinie Brzeskim i Skorogoszczy, pałac w Lewinie Brzeskim oraz część kapliczek.

5.3.1 Rejestr zabytków

Obiekty, zespoły architektoniczne, założenia urbanistyczne, zabytki ruchome oraz archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.; u.o.z.o.z.). Zgodnie z art. 8 u.o.z.o.z. rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków w formie trzech ksiąg odrębnych; dla zabytków nieruchomości, ruchomych i archeologicznych. Sposób i tryb wydawania pozwoleń na prace w zabytku reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków z 2 sierpnia 2018 r.* (t. j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81). Ponadto Rozporządzenie określa kwalifikacje jakie powinny posiadać osoby uprawnione do prowadzenia prac konserwatorskich, badań architektonicznych lub archeologicznych, dodatkowe wymagania, jakie powinny spełniać osoby kierujące robotami budowlanymi i pełniące funkcję inspektora nadzoru inwestorskiego, sposób potwierdzania posiadanych kwalifikacji i dodatkowych wymagań, standardy dotyczące dokumentacji prowadzonych prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

5.3.1.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

W gminie Lewin Brzeski znajdują się 74 zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, w tym jeden układ urbanistyczny, 8 zabytkowych parków oraz jeden cmentarz.

Tabela 1. - Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt (aktualny adres)	Adres z decyzji o wpisie	Datowanie	Nr rejestru
1.	Borkowice przysiółek Błażejowice 13	dwór			2332/94 z 7.07.1994
2.	Buszyce	kościół filialny pw. św. Trójcy	kościół filialny	XVI	715/64 z 05.03.1964
3.	Kantorowice	pałac	dawny zameczek myśliwski	1600, XIX	697/64 z 10.01.1964
4.	Kantorowice	spichlerz		XVIII	769/64 z 7.04.1964
5.	Kantorowice	stodoła I	stodoła	XIX	979/65 z 10.03.1965
6.	Kantorowice	stodoła II	stodoła	XIX	978/65 z 10.03.1965
7.	Lewin Brzeski	układ urbanistyczny	miasto w granicach średniowiecznego założenia		147/54 z 29.12.1954
8.	Lewin Brzeski	kościół ewangelicki pw. św. Piotra i Pawła		XIV-XVI, 1660	602/59 z 22.10.1959
9.	Lewin Brzeski	dwie mogiły żołnierskie W.P. na cmentarzu rzymsko - katolickim			226/89 z 14.12.1989
10.	Lewin Brzeski	ratusz		XIX	1098/66 z 14.01.1966
11.	Lewin Brzeski	zespół pałacowy: pałac, otoczenie z bramami, park			772/64 z 08.04.1964
12.	Lewin Brzeski	park			63/81 z 15.07.1981
13.	Lewin Brzeski	dom, ul. Kilińskiego 11	dom, ul. Kilińskiego 3	1 poł. XIX	1243/66 z 1.04.1966
14.	Lewin Brzeski	dom, ul. Kościuszki 3			1244/66 z 1.04.1966
15.	Lewin Brzeski	dom, ul. Kościuszki 5			1245/66 z 1.04.1966
16.	Lewin Brzeski	dom, ul. Kościuszki 9			1246/66 z 1.04.1966
17.	Lewin Brzeski	dom, ul. Kościuszki 19			1247/66 z 1.04.1966
18.	Lewin Brzeski	dom, ul. Matejki 5		1 poł. XIX	1248/66 z 1.04.1966

19.	Lewin Brzeski	dom, ul. Matejki 6		XIX	1249/66 z 1.04.1966
20.	Lewin Brzeski	dom, ul. Matejki 8		1 poł. XIX	1250/66 z 1.04.1966
21.	Lewin Brzeski	dom, ul. Matejki 9		1 poł. XIX	1251/66 z 1.04.1966
22.	Lewin Brzeski	dom, ul. Matejki 11		1 poł. XIX	1252/66 z 2.04.1966
23.	Lewin Brzeski	dom, ul. Matejki 10, 10a	dom, ul. Matejki 12	1 poł. XIX	1253/66 z 2.04.1966
24.	Lewin Brzeski	dom, ul. Matejki 12	dom, ul. Matejki 14	1 poł. XIX	1254/66 z 2.04.1966
25.	Lewin Brzeski	dom, ul. Pocztowa 3		XIX	1258/66 z 2.04.1966
26.	Lewin Brzeski	dom, ul. Pocztowa 5		XIX	1259/66 z 2.04.1966
27.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 2	dom, Rynek 3 dom, Rynek 31		1210/66 z 16.03.1966, 1288/66 z 9.04.1966
28.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 3	dom, Rynek 4 dom, Rynek 5	1 poł. XIX	1211/66 z 16.03.1966 1212/66 z 16.03.1966
29.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 4	dom, Rynek 6 dom, Rynek 7	1 poł. XIX	1213/66 z 16.03.1966 1214/66 z 16.03.1966
30.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 5	dom, Rynek 8 dom, Rynek 9	1 poł. XIX	1215/66 z 16.03.1966 1216/66 z 16.03.1966
31.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 6	dom, Rynek 10 dom, Rynek 11	1 poł. XIX	1217/66 z 21.03.1966 1218/66 z 21.03.1966
32.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 7	dom, Rynek 12 dom, Rynek 13	1 poł. XIX	1219/66 z 22.03.1966 1220/66 z 22.03.1966
33.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 8	dom, Rynek 14 dom mieszkalny, Rynek 15	1 poł. XIX	1221/66 z 22.03.1966 1961/72 z 14.09.1972
34.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 12	dom, Rynek 20 dom, Rynek 21	1 poł. XIX	1222/66 z 22.03.1966 1223/66 z 22.03.1966
35.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 13	dom, Rynek 22	1 poł. XIX	1224/66 z 22.03.1966
36.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 14	dom, Rynek 23	1 poł. XIX	1225/66 z 22.03.1966
37.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 15	dom, Rynek 24 dom, Rynek 25	1 poł. XIX	1226/66 z 22.03.1966 1227/66 z 22.03.1966

38.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 17	dom, Rynek 29 dom, Rynek 30	XIX	1228/66 z 26.03.1966 1241/66 z 31.03.1966
39.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 18	dom, Rynek 32 dom, Rynek 33	1 poł. XIX	1229/66 z 26.03.1966 1230/66 z 26.03.1966
40.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 21	dom, Rynek 38 dom, Rynek 39	1 poł. XIX	1231/66 z 26.03.1966 1232/66 z 26.03.1966
41.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 22	dom, Rynek 40	1 poł. XIX	1233/66 z 28.03.1966
42.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 22a	dom, Rynek 41	XIX	1234/66 z 28.03.1966
43.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 23	dom, Rynek 42	1 poł. XIX	1235/66 z 28.03.1966
44.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 24	dom, Rynek 43	1 poł. XIX	1236/66 z 30.03.1966
45.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 27/28	dom, Rynek 44	1 poł. XIX	1237/66 z 30.03.1966
46.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 26	dom, Rynek 45	poł. XIX	1238/66 z 30.03.1966
47.	Lewin Brzeski	dom, Rynek 27	dom, Rynek 46	1 poł. XIX	1239/66 z 31.03.1966
48.	Lewin Brzeski	spichlerz		1756	1990/73 z 20.01.1973
49.	Łosiów	kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	kościół parafialny	1703, 1728-31	773/64 z 8.04.1964
50.	Łosiów	pałac		poł. XIX, pocz. XX	227/2014 z 20.10.2014
51.	Łosiów	park krajobrazowy			62/81 z 15.07.1981
52.	Mikolin (Nikolin)	dwór	były pałac	2 poł. XVIII, XIX/XX	178/55 z 15.10.1955
53.	Mikolin (Nikolin)	oficyna	dom mieszkalny		179/55 z 15.10.1955
54.	Mikolin (Nikolin)	kaplica cmentarna			847/64 z 8.05.1964
55.	Mikolin (Nikolin)	budynki gospodarcze w zespole dworskim (m.in. stodoła, komin)			846/64 z 8.05.1964
56.	Mikolin (Nikolin)	park		2 ćw. XIX	126/85 z 4.06.1985
57.	Mikolin (Nikolin)	kaplica przy pałacu			180/55 z 15.10.1955
58.	Nowa Wieś Mała	szkoła		XIX	1505/66 z 9.08.1966
59.	Nowa Wieś Mała	dawny zajazd, dom nr 34	Nr 18		1506/66 z 9.08.1966
60.	Nowa Wieś Mała	dom nr 22	dom nr 1	I poł. XIX	1507/66 z 10.08.1966

61.	Oldrzychowice	park			148/86 z 18.12.1986
62.	Przecza	kaplica		XV/XVI	1659/66 z 22.09.1966
63.	Ptakowice	park		XIX	105/84 z 5.03.1984
64.	Różyna	kościół filialny pw. św. Mikołaja	kościół filialny	XVIII	1079/66 z 3.02.1966
65.	Skorogoszcz	kościół parafialny pw. św. Jakuba wraz z otoczeniem kościoła obejmującym dz. nr 120 i 123/2	kościół parafialny	XIX	1072/66 z 20.01.1966 Rozszerzenie decyzji o otoczenie kościół z dnia 16.03.2017r.
66.	Skorogoszcz	cmentarz protestancki, obecnie rzymsko-katolicki wraz z bramą i furtą			297/94 z 28.12.1994
67.	Skorogoszcz	park			190/88 z 10.11.1988
68.	Skorogoszcz	wodociągowa wieża ciśnień w kompleksie z budynkiem przepompowni, ul. Zamkowa 10		1910	2391/99 z 19.07.1999
69.	Strzelniki	kościół filialny pw. św. Antoniego	kościół filialny	1300, 1688, XVIII/XIX	708/64 z 2.03.1964
70.	Strzelniki	dom nr 7, obok spichlerz		XIX	1530/66 z 12.08.1966
71.	Strzelniki	dom nr 63		XIX	1531/66 z 12.08.1966
72.	Strzelniki	dom nr 69		XIX	1532/66 z 12.08.1966
73.	Wronów	pałac		XIX	2068/81 z 14.04.1981
74.	Wronów	park		XIX	171/88 z 25.03.1988

5.3.1.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Aktualnie obowiązujące przepisy zezwalają na działania w zakresie konserwacji i restauracji zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków wyłącznie za zgodą właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Na terenie Gminy Lewin Brzeski wpisanych zostało do rejestru zabytków ruchomych województwa opolskiego wyposażenie kościołów:

- kościoła ewangelickiego pw. św. Piotra i Pawła w Lewinie Brzeskim,
 - kościoła pw. św. Jana Chrzciciela w Łosiowie,
 - kościoła pw. św. Jakuba Apostoła w Skorogoszczy,
 - kościoła pw. św. Mikołaja w Różynie,
- oraz polichromie kościoła filialnego pw. Św. Antoniego w Strzelnikach.

Ponadto do rejestru zabytków wpisane są zabytki ruchome będące własnością gminy: krzyż pokutny w Lewinie Brzeskim, barokowe drzwi, portal i rzeźbione panoplia pałacu w Lewinie Brzeskim, neobarokowy herb miasta na elewacji ratusza w Lewinie Brzeskim oraz późnorenesansowy polichromowany strop w zamku myśliwskim w Kantorowicach, pozostającym w rękach prywatnych.

5.3.1.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Przepisy dotyczące ochrony zabytków archeologicznych, zawarte zostały w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) i w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych (Dz.U. z 2021 r., poz. 81).

Zabytki archeologiczne zagrożone są zniszczeniem podczas prowadzenia inwestycji ingerujących w warstwy ziemne, podczas prac rolniczych związanych z naruszaniem gleby ornej, zagrożeniem jest również gospodarka leśna. Zagrożenie stanowią prowadzone na własną rękę, nielegalne poszukiwania zabytków archeologicznych za pomocą detektorów metali. Celem ochrony stanowiska archeologicznego jest zachowanie reliktyw znajdujących się pod ziemią lub w granicach istniejących nieruchomości. Ustawodawca określił zasady prowadzenia prac ziemnych w obrębie stanowisk archeologicznych oraz w ich najbliższym otoczeniu. Zasady te muszą znaleźć odzwierciedlenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Projekty inwestycji prowadzonych na obszarach stanowisk archeologicznych oraz w ich bezpośrednim otoczeniu powinny być uzgadniane z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Wykonywanie prac ziemnych w obrębie stanowiska archeologicznego wymaga przeprowadzenia archeologicznych badań, które może wykonywać uprawniony archeolog (posiadający kwalifikacje do pracy przy zabytkach, o których mowa w art. 37e Ustawy), po uprzednim uzyskaniu pozwolenia na prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z.

Specyfika dziedzictwa archeologicznego sprawia że jest ono stosunkowo trudne do ochrony. Stan rozpoznania reliktyw archeologicznych jest niedostateczny, brak szerszych badań wykopaliskowych, przeprowadzono jedynie sondażowe, powierzchniowe badania w obrębie wybranych stanowisk. Stanowiska archeologiczne, takie jak osady mieszkalne, osady produkcyjne, siedziby obronne, zlokalizowane są głównie na terenach zalesionych, często na terenach rolnych. Ich niepozorna, nieoczywista forma jest niewidoczna dla laika. Powszechnie rozpoznawalnymi obiektami archeologicznymi są grodziska, zachowane w formie kopców, wałów i fos, a także kurhany. Dziedzictwo archeologiczne obejmuje również zabytki ruchome odnajdywane podczas prac ziemnych. Dokonywane współcześnie intensywne przeobrażenia środowiska naturalnego, zagospodarowywanie terenów pozostający dotąd nieużytkowanych, jak lasy, pola, łąki, prowadzi do ingerencji w obiekty archeologiczne będące dotąd niedostępne.

Na obszarze Gminy Lewin Brzeski znajduje się 31 stanowisk archeologicznych wpisanych jest do rejestru zabytków. W myśl ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochroną konserwatorską objęte są wszystkie stanowiska archeologiczne zlokalizowane na obszarze gminy. Są to stanowiska zlokalizowane w granicach miejscowości:

Buszyce

- a. Stanowisko nr 9 - pracownia hutnicza IV-V w. nr rej. A-876/90
- b. Stanowisko nr 10 nr rej. A-550/80
 - obozowiska -późny paleolit, mezolit, neolit
 - osada kultury przeworskiej - IV-V w.
- c. Stanowisko nr 12 nr rej. A- 551/80
 - osada hutnicza kultury przeworskiej - IV-V w.
 - punkt osadniczy kultury starożytnej
 - punkt osadniczy XV w.

Kantorowice

- a. Stanowisko nr 1 nr rej. A-815/88
 - osada neolityczna
 - cmentarzyska IV okres epoki brązu
 - osada XIV -XV w.
- b. Stanowisko nr 3 nr rej. A-558/80
 - osada kultury przeworskiej faza D
 - osada wczesnośredniowieczna
- c. Stanowisko nr 4 - osada hutnicza kultury przeworskiej IV-V w. nr rej. A-772/87
- d. Stanowisko nr 5 - osada kultury łużyckiej IV-V okres epoki brązu nr rej. A- 821/88
- e. Stanowisko nr 6 - osada kultury łużyckiej, okres halsztacki D nr rej. A- 808/88

Łosiów

- a. Stanowisko nr 5 nr rej. A-585/80
 - osada neolityczna
 - osada kultury przeworskiej faza D
 - osada wczesnośredniowieczna

Mikolin

- a. Stanowisko nr 6 nr rej A-82/2010
 - osada neolityczna
 - osada wczesnośredniowieczna

Nowa Wieś Mała

- a. Stanowisko nr 2 nr rej. A-551/80
 - ślad osadnictwa epoki kamienia
 - osada hutnicza kultury przeworskiej faza D
 - punkt osadniczy wczesno - średniowieczny

- b. Stanowisko nr 3 nr rej. A-548/80
– osada kultury przeworskiej faza D
– punkt osadniczy średniowieczny

- c. Stanowisko nr 4 nr rej. A-552/80
– osada kultury przeworskiej
– punkt osadniczy kultury starożytnej

Oldrzyszowice

- a. Stanowisko nr 4 nr rej. A-817/88
– osada kultury przeworskiej - okres rzymski
– osada - XIII-XIV w.

- b. Stanowisko nr 5 nr rej. A-811/88
– ślad osadniczy kultury przeworskiej - okres rzymski
– osada wczesnośredniowieczna
– ślad osadnictwa - XIV - XV w.

- c. Stanowisko nr 6 nr rej. A-816/88
– osada kultury przeworskiej faza C
– osada XI-XII w.
– osada XIV - XV w.

Ptakowice

- a. Stanowisko nr 5 nr rej. A-782/88
– osada neolityczna
– osada epoka brązu/kultura łużycka

Różyna

- a. Stanowisko nr 3 nr rej. A-393/75
– grodzisko wczesnośredniowieczne

Stroszowice

- a. Stanowisko nr 1 nr rej. A-288/70
– osada neolityczna
– osada kultury przeworskiej późny okres rzymski
– osada - VIII-XII w.
– osada - XIV-XV w.

- b. Stanowisko nr 6 nr rej. A-350/72
– ślad osadnictwa neolitycznego
– osada kultury przeworskiej faza D
– osada XIII-XIV w.

- c. Stanowisko nr 11 nr rej. A-818/88
– osada kultury przeworskiej okres rzymski
– osada - X-XII w.
– osada - XIV-XV w.

- d. Stanowisko nr 12 nr rej. A-819/88
 – osada VIII-X
 – osada XIV- XV w.
- e. Stanowisko nr 14 nr rej. A-796/88
 – osada VIII-X
 – osada X- XI w.
- f. Stanowisko nr 15 nr rej. A-810/88
 – osada VIII-X w.
 – osada XIV- XV w.
- g. Stanowisko nr 16 nr rej. A-809/88
 – osada VIII-X w.
 – osada XIV- XV w.
- h. Stanowisko nr 17 nr rej. A-807/88
 – osada VIII-X w.
- i. Stanowisko nr 19 nr rej. A-820/88
 – osada VIII-X w.

Strzelniki

- a. Stanowisko nr 4 nr rej. A-801/88
 – osada kultury przeworskiej faza D

Wronów

- a. Stanowisko nr 1 nr rej. A-354/72
 – grodzisko XIV - V
- b. Stanowisko nr 3 nr rej. A-769/87
 – osada neolityczna
 – osada kultury łużyckiej
 – pradzieje
- c. Stanowisko nr 12 nr rej. A-791/88
 – osada łużycka
 – ślad osadnictwa wczesno średniowiecznego
 – pradzieje

Tabela 2. - Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Lewin Brzeski

Miejscowość	Gmina	Nr stanow	Typ stanowiska	Chronologia	Nr rej. zabytków	Lokalizacja
Skorogoszcz	Lewin Brzeski	1	ślad osadnictwa	neolit	-	-
Skorogoszcz	Lewin Brzeski	2	ślad osadnictwa	Neolit	-	-
Skorogoszcz	Lewin Brzeski	3	obozowisko	mezolit	-	dz. 8
Skorogoszcz	Lewin Brzeski	4	osada	XIV-XV w.	-	dz. 252

Skorogoszcz	Lewin Brzeski	5	śląd osadnictwa		-	dz.256
Strzelniki	Lewin Brzeski	1	osada śląd osadn.	neolit średniowiecze (faza mł.)	-	-
Strzelniki	Lewin Brzeski	2	śląd osadnictwa	neolit	-	-
Strzelniki	Lewin Brzeski	3	osada śląd osadnictwa	Neolit, Średniowiecze, pradzieje	-	-
Strzelniki	Lewin Brzeski	4	osada	Kultura przeworska faza D	A-801/88	15/1
Strzelniki	Lewin Brzeski	5	śląd osadnictwa osada osada	neolit kultura przeworska wczesne średniowiecze	-	dz. 3/1 dz. 5
Strzelniki	Lewin Brzeski	6	śląd osadn. śląd sadn.	Neolit, średniowiecze	-	dz. 92/2
Strzelniki	Lewin Brzeski	7	osada śląd osadnictwa	średniowiecze	-	dz. 92/1
Strzelniki	Lewin Brzeski	8	osada osada	Neolit wczesne średniowiecze	-	dz. 92/2
Strzelniki	Lewin Brzeski	9	osada	neolit	-	dz. 387
Strzelniki	Lewin Brzeski	10	śląd osadn.	epoka brązu	-	na południe od wsi
Strzelniki	Lewin Brzeski	11	grodzisko	wczesne średniowiecze	-	-
Ptakowice	Lewin Brzeski	1	śląd osadnictwa	neolit	-	-
Ptakowice	Lewin Brzeski	1a	cmentarzysko ciałopalne	-	-	-
Ptakowice	Lewin Brzeski	4	Osada Śląd osadnictwa	Neolit Wczesne średniowiecze	-	dz. 2
Ptakowice	Lewin Brzeski	5	osada osada	Neolit Epoka brązu/kultura łużycka	A-782/88	dz. 9
Stroszowice	Lewin Brzeski	1	osada osada osada osada	neolit późn. okr. rzym. VIII-XII w. XIV-XV w.	A-288/70	dz. 61, 62, 64/1, 64/2, 201, 203, 204
Stroszowice	Lewin Brzeski	2	skarb monet	-	-	-
Stroszowice	Lewin Brzeski	3	osada	XII-XIII w.	-	-
Stroszowice	Lewin Brzeski	4	osada	XI-XII w.	-	-
Stroszowice	Lewin Brzeski	5	osada śląd osadn. osada	neolit okr. późnorzym. XIV w.	-	dz. 93,94
Stroszowice	Lewin Brzeski	6	śląd osadn. osada osada	neolit	A-350/72	dz. 97, 99, 100, 101, 102,103,

				kultura przeworska - faza D XIII-XIV w.		104,110, 111,139
Stroszowice	Lewin Brzeski	7	śląd osadn.	Mezolit	-	ok. 100m na W od wsi
Stroszowice	Lewin Brzeski	8	śląd osadn. osada	XI-XIII w. XIV-XV w.	-	dz. 118
Stroszowice	Lewin Brzeski	9	śląd osadn. osada osada	neolit XI-XIII w. XIV-XV w.	-	dz. 112/2 dz. 138 dz. 138/1 dz. 138/2
Stroszowice	Lewin Brzeski	10	śląd osadn. osada osada	III okr. epoki brąz., okres halsztacki XI-XIII w. XIV-XV w.	-	dz. 154 dz. 156
Stroszowice	Lewin Brzeski	11	osada osada osada	okr. rzymski X-XII w. XIV-XV w.	A-818/88	dz. 76,77,78, 192/1,192/2 , 193
Stroszowice	Lewin Brzeski	12	osada osada	VIII-X w. XIV-XV w.	A-819/88	dz. 209,210
Stroszowice	Lewin Brzeski	13	osada	XIV -XV w.	-	dz. 213
Stroszowice	Lewin Brzeski	14	osada osada osada	VIII-IX w. X-XI w. XIV w.	A-796/88	dz. 216/1
Stroszowice	Lewin Brzeski	15	osada osada	VIII-X w. XIV-XV w.	A-810/88	dz.218/1
Stroszowice	Lewin Brzeski	16	osada osada	VIII-X w. XIV-XV w.	A-809/88	dz. 225,227
Stroszowice	Lewin Brzeski	17	osada	VIII-X w.	A-807/88	dz. 227
Stroszowice	Lewin Brzeski	18	śląd osadn. śląd osadn.	X-XIII w. XIV-XV w.		dz. 232
Stroszowice	Lewin Brzeski	19	osada	VIII-X w.	A-820/88	dz. 202
Stroszowice	Lewin Brzeski	20	osada	XIV-XV w.	-	dz. 27
Kantorowice	Lewin Brzeski	1	osada cmentarzyska osada	neolit IV okr. ep. br.- okres halsztacki XIV-XV w.	A-815/88	dz. 167/1,167/2 ,167/3, 167/4,182
Kantorowice	Lewin Brzeski	2	cmentarzysko	-	-	-
Kantorowice	Lewin Brzeski	3	osada osada	Kultura przeworska - faza D wczesne średniowiecze	A-558/80	dz. 128, 127/3, 64/8, 64/5, 63/2
Kantorowice	Lewin Brzeski	4	osada hutnicza	IV-V w.	A-772/87	dz. 111, 116, 117, 122
Kantorowice	Lewin Brzeski	5	osada	IV-V okr. epoki brązu	A-821/88	dz. 182,184,187
Kantorowice	Lewin Brzeski	6	osada	okres halsztacki D	A-808/88	dz. 150,151

Kantorowice	Lewin Brzeski	7	śląd osadn. śląd osadn.	późn.ok.rzym. XIV-XV w.	-	dz. 200, 203/1
Kantorowice	Lewin Brzeski	8	śląd osadn. osada	neolit XIV-XV w.	-	dz. 197
Kantorowice	Lewin Brzeski	9	osada	XIV-XV w.	-	dz. 180,196
Kantorowice	Lewin Brzeski	10	młyn wodny	średniowiecze XIII-XIV w., poł.- XV w.	-	-
Borkowice	Lewin Brzeski	1	śląd osadn.	neolit	-	-
Borkowice	Lewin Brzeski	2	śląd osadn.	neolit	-	-
Borkowice	Lewin Brzeski	3	punkt osadn. cementarzys ko szkieletowe	epoka kamien. średniowiecze	-	-
Borkowice	Lewin Brzeski	4	punkt osadniczy	okres rzymski	-	-
Borkowice	Lewin Brzeski	5	punkt osadniczy	XIII-XIV w.	-	-
Borkowice	Lewin Brzeski	6	śląd osadnictwa osada produkcyjn a śląd osadnictwa	epoka kam. Późn. okr. rzym. XIV-XV w.	-	-
Borkowice	Lewin Brzeski	7	śląd osadnictwa	neolit	-	-
Jasiona	Lewin Brzeski	1	piec dymarski	-	-	-
Wronów	Lewin Brzeski	1	grodzisko	XIV-XV w.	A-354/72	dz. 585
Wronów	Lewin Brzeski	2	osada osada osada osada	neolit III w. n.e. średn.	-	dz. 21
Wronów	Lewin Brzeski	3	osada osada	Neolit Kultura łużycka pradzieje	A-769/87	dz.1
Wronów	Lewin Brzeski	4	osada osada	Kultura łużycka, wcz. Średn., wcz. Średn. pradzieje	-	dz. 12
Wronów	Lewin Brzeski	5	osada śląd osadn. śląd osadn.	neolit kultura łużycka wcz. średni.	-	dz. 12
Wronów	Lewin Brzeski	6	osada	średniow.	-	dz. 179/1
Wronów	Lewin Brzeski	7	osada	średniow.	-	-
Wronów	Lewin Brzeski	8	osada produkcyjn a	okres rzymski	-	-
Wronów	Lewin Brzeski	9	punkt osadniczy	średniowiecze	-	-
Wronów	Lewin Brzeski	10	śląd osadn. osada	Kultura łużycka XV-XVIII w.	-	dz. 27

Wronów	Lewin Brzeski	11	śląd osadnictwa	średniow.	-	dz. 273/5
Wronów	Lewin Brzeski	12	osada śląd osadn.	Kultura łużycka wcz. średn. pradzieje	A-791/88	dz.12
Wronów	Lewin Brzeski	13	śląd osadn. osada	Neolit wcz. średniow.	-	dz. 1
Sarny Małe	Lewin Brzeski	1	śląd osadn. osada osada osada śląd osadn.	mezolit neolit kultura łużycka wcz. średn. średniowiecze	-	-
Sarny Małe	Lewin Brzeski	2	śląd osadn. osada	wczesne średn. (VI-X w.)	-	-
Sarny Małe	Lewin Brzeski	3	śląd osadn.	epoka brązu	-	-
Sarny Małe	Lewin Brzeski	4	śląd osadn.	okres lateński	-	-
Sarny Małe	Lewin Brzeski	5	śląd osadn.	epoka kamien.	-	-
Sarny Małe	Lewin Brzeski	6	punkt osadniczy osada śląd osadn.	Neolit okres rzymski wcz. średn.	-	-
Sarny Małe	Lewin Brzeski	7	śląd osadn.	pradzieje	-	dz. 363/1
Sarny Małe	Lewin Brzeski	8	śląd osadn.	Kultura przeworska faza D	-	dz. 363/1
Sarny Małe	Lewin Brzeski	9	osada	średniow.	-	dz. 185, 186/1
Sarny Małe	Lewin Brzeski	10	śląd osadn. śląd osadn. osada	epoka kamien. ok. późnorzym średniow.	-	dz. 206/3
Sarny Małe	Lewin Brzeski	11	śląd osadn.	pradzieje	-	dz. 244
Sarny Małe	Lewin Brzeski	12	śląd osadn.	pradzieje	-	dz. 255/1
Różyna	Lewin Brzeski	1	śląd osadn. cementarzys ko	Neolit Kultura łużycka	-	dz. 23/2
Różyna	Lewin Brzeski	2	śląd osadn.	neolit	-	-
Różyna	Lewin Brzeski	3	Grodzisko	średniow.	A-393/75	dz. 48
Różyna	Lewin Brzeski	4	śląd osadn.	neolit	-	-
Różyna	Lewin Brzeski	5	osada osada	wczesne śred. średn.	-	-
Różyna	Lewin Brzeski	6	śląd osadn. śląd osadn. osada śląd osadn. osada	neolit neolit kultura łużycka ok. rzymski średniow. Neolit	-	dz. 35/1, 35/2 38
Różyna	Lewin Brzeski	7	osada osada	Neolit Kultura łużycka	-	-

Różyna	Lewin Brzeski	8	osada	Kultura łużycka	-	-
Różyna	Lewin Brzeski	9	osada osada osada	neolit ok. rzymski średniow. neolit	-	dz. 71 dz. 72/1
Różyna	Lewin Brzeski	10	śląd osadn.	Neolit	-	-
Różyna	Lewin Brzeski	11	osada śląd osadn.	Kultura łużycka średnio	-	dz. 17/2
Różyna	Lewin Brzeski	12	punkt osadniczy	późn. średn.	-	dz. 327
Przecza	Lewin Brzeski	1	osada osada hutn.	neolit	-	dz. 197,198
Przecza	Lewin Brzeski	2	śląd osadn.	XIV-XV w.	-	-
Przecza	Lewin Brzeski	3	śląd osadn. śląd osadn.	wczes. śred. XIV-XV w.	-	dz. 198
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	1	osada	ok. rzymski	-	-
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	2	osada osada	pradzieje wcz. średniow.	-	dz. 48, 50, 51
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	3	śląd osadn.	ep. Brązu-okr. halszt.	-	-
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	4	osada osada	okr. Rzymski XIII-XIV w.	A-817/88	dz. 27,28,30
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	5	śląd osadn. osada śląd osadn.	ok. rzymski wcz. śred. XIV-XV w.	A-811/88	dz. 54/1 dz.54/2
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	6	osada osada osada	Kultura przeworska faza C1 XI-XII w. XIV-XV w.	A-816/88	dz. 55
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	7	śląd osadn. śląd osadn. osada	neolit ok. późnorzym VIII-X w.	-	dz.50
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	8	osada osada	pradzieje XIV-XV w.	-	dz. 86
Oldrzychowice	Lewin Brzeski	9	Osada	XIV-XV w.	-	dz. 269
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	1	Osada	XIII-XV w.	-	-
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	2	śląd osadnictwa osada hutnicza punkt osadniczy	epoka kamien. Kultura przeworska faza D wcz. średn.	A-551/80	dz. 41
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	3	osada punkt osadniczy	Kultura przeworska Faza D średniow.	A-548/80	dz. 43
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	4	osada punkt osadniczy	Kultura przeworska faza D Nieokreślona	A-552/80	dz. 31, 32, 33
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	5	śląd osadn. punkt osadn.	Kultura łużycka wcz. średniow. średniow.	-	dz. 132

			punkt osadn. stanow. hutnicze			
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	6	punkt osadniczy	okres rzymski	-	-
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	7	punkt osadn. ślad osadn.	X w. średniow.	-	-
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	8	ślad osadnictwa	epoka kamienia	-	dz. 56
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	9	ślad osadn. osada	neolit ok. późnorzym.	-	dz. 141
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	10	ślad osadn.	epoka kamien.	-	dz. 249
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	11	punkt osadn. ślad osadn.	średniow. starożytn.	-	dz. 264
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	12	ślad osadn. ślad osadn.	ok. późnorzym. średniow.	-	dz. 272
Nowa Wieś Mała	Lewin Brzeski	13	punkt osadn.	późn średn.	-	dz. 241
Mikolin	Lewin Brzeski	1	cmentarzysko	V ok. epoki brązu	-	-
Mikolin	Lewin Brzeski	2	ślad osadn.	epok. kamienia	-	-
Mikolin	Lewin Brzeski	3	ślad osadn.	neolit	-	-
Mikolin	Lewin Brzeski	4	ślad osadn. punkt osadn. osada	ep. kamienia kultura łużycka wczesnośred.	-	dz. 255/9
Mikolin	Lewin Brzeski	5	ślad osadn.	neolit	-	na południe od folwarku Piaski
Mikolin	Lewin Brzeski	6	osada ślad osadn. ślad osadn.	neolit póź. ok. rzym. wcz. średn.	A-82/2010	-
Mikolin	Lewin Brzeski	7	ślad osadn.	wcz. śred.	-	obok mostu oraz w pobliżu pomnika żołnierzy radzieckich
Mikolin	Lewin Brzeski	8	ślad osadnictwa	wcz. średniow.	-	-
Łosiów	Lewin Brzeski	1	Grodzisko		-	-
Łosiów	Lewin Brzeski	2	osada hutnicza	wcz. średnio	-	-
Łosiów	Lewin Brzeski	3	ślad osadnictwa	neolit	-	-
Łosiów	Lewin Brzeski	4	ślad osadnictwa	epoka brązu	-	-
Łosiów	Lewin Brzeski	5	osada osada osada	neolit kultura przeworska faza D wcz. średn.	A-585/80	dz. 101

Łosiów	Lewin Brzeski	6	śląd osadn.	średniow.	-	dz. 464
Łosiów	Lewin Brzeski	7	śląd osadn. śląd osadn. śląd osadn.	ok. późnorzym. wcz. średn. średniow.	-	dz. 148, 152
Golczowice	Lewin Brzeski	1	osada produkc. śląd osadn.	ok. rzymski XIV-XV w.	-	-
Chróścina	Lewin Brzeski	1	śląd osadnictwa	neolit	-	-
Chróścina	Lewin Brzeski	5	śląd osadnictwa grób szkieletowy	neolit wcz. średniow. X- XI w.	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	1	cmentarzys ko szkieletowe	neolit	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	2	śląd osadn.	neolit	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	3	śląd osadn.	neolit	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	4	śląd osadn. śląd osadn.	neolit wcz. średn.	-	dz. 55
Buszyce	Lewin Brzeski	5	śląd osadn. śląd osadn. śląd osadn.	ep. brązu średniow.	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	6	śląd osadn.	-	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	7	śląd osadn.	neolit	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	8	śląd osadn. punkt osadn.	epoka kam. wcz. średn.	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	9	pracownia hutn.	IV-V w.	A-876/90	dz. 55
Buszyce	Lewin Brzeski	10	obozowisko obozowisko osada	późn. paleolit mezolit neolit IV-V w.	-	dz. 50/3
Buszyce	Lewin Brzeski	11	punkt osadniczy	ok. późnorzym	-	-
Buszyce	Lewin Brzeski	12	osada hutnicza punkt osadniczy punkt osadniczy	IV-V w. starożytn. XV w.	-	dz. 2/1
Buszyce	Lewin Brzeski	13	punkt osadniczy	XIV w.	-	dz. 137/1
Buszyce	Lewin Brzeski	14	śląd osadnictwa	epoka kamienia	-	dz. 195/3
Buszyce	Lewin Brzeski	15	śląd osadn. punkt osadn.	epoka kam. średniow.	-	dz. 194
Buszyce	Lewin Brzeski	16	śląd osadn. śląd osadn.	epoka kam. średniow.	-	dz. 157
Buszyce	Lewin Brzeski	17	śląd osadn.	IV-V w.	-	dz. 50/3

Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	1	stare miasto	średniow. i czasy nowoż.	-	centrum miasta
Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	2	nieokreślona	III w.	-	-
Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	3	nieokreślona	neolit	-	-
Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	4	cmentarzysko	ep. brązu okr. halszt.	-	-
Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	5	śląd osadn.	III okr. epoki brązu	-	-
Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	6	śląd osadn.	I okr. epoki brązu	-	-
Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	7	grodzisko	średniow.	-	-
Lewin Brzeski	Lewin Brzeski	8	osada osada	średniow. nowożytna	-	dz. 65, 69 Lewin Brzeski Lewin Brzeski 9 osada średniow.- dz. 58/1

5.3.2 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Jednym z zadań powierzonych władzom lokalnym jest ochrona zabytków położonych w granicach administracyjnych gminy. Art. 22 u.o.z.o.z. wskazuje, że wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków (GEZ) w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

W GEZ powinny być ujęte zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wcz. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Gminna ewidencja zabytków nie jest dokumentem zamkniętym; winna być uzupełniana, aktualizowana i weryfikowana. Gminna ewidencja zabytków Gminy Lewin Brzeski została przyjęta Zarządzeniem Nr 127/2019 Burmistrza Lewina Brzeskiego z dnia 05 kwietnia 2019 r. Wykaz obiektów ujętych w GEZ stanowi załącznik nr 1 do zarządzenia. W wykazie figuruje 471 obiektów. Zarządzenie nie obejmuje zabytków archeologicznych. Gminna Ewidencja Zabytków, w formie kart adresowych przechowywana jest Urzędzie Miejskim w Lewinie Brzeskim.

Tabela 3 - Wyciąg z załącznika nr 1 do zarządzenia nr 127/2019 Burmistrza Lewina Brzeskiego z dnia 05 kwietnia 2019 r.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Uwagi
1.	Borkowice (Niwa)	kapliczka	53	
2.	Borkowice	dom	1	
3.	Borkowice	dom	2	
4.	Borkowice	dom ob. poczta	5	
5.	Borkowice	dom	15	wyburzony

6.	Borkowice	dom	17	
7.	Borkowice	dom	21	
8.	Borkowice	dom	33	
9.	Borkowice	dom	39	
10.	Borkowice	dom	49	
11.	Borkowice	dom	51	
12.	Borkowice	dom	53	
13.	Borkowice (Niwa)	dom	56	
14.	Borkowice	dom	57	
15.	Borkowice (Niwa)	gorzelnia	64	
16.	Borkowice (Niwa)	stodoła	64	
17.	Borkowice (Niwa)	dom	87	
18.	Borkowice (Niwa)	trafostacja	53	
19.	Borkowice (Błażejowice/Bogusław)	dom (2 dawne budynki mieszkalne robotnicze w zespole folwarcznym)	1-2	
20.	Borkowice (Błażejowice/Bogusław)	dwór	13-14	Wpisany do rejestracji pod nr 2332/94
21.	Borkowice (Błażejowice/Bogusław)	dom	15-16	Nie odnaleziono w terenie
22.	Borkowice (Błażejowice/Bogusław)	stodoła przy domu nr 16	16	Nie odnaleziono w terenie
23.	Buszyce	ogrodzenie cmentarza		
24.	Buszyce	ogrodzenie z bramkami kościółka filialnego		
25.	Buszyce (Leśniczówka)	Stajnia/obora w dawnym zespole dworskim	1	
26.	Buszyce (Leśniczówka)	spichlerz w dawnym zespole dworskim	1	
27.	Buszyce (Leśniczówka)	stodoła w dawnym zespole dworskim	1	
28.	Buszyce (Leśniczówka)	dawny dwór	5	
29.	Buszyce	dom	5	
30.	Buszyce	stodoła	5	
31.	Buszyce	dom	6	
32.	Buszyce	dom	9	
33.	Buszyce	stodoła w zagrodzie	11a	
34.	Buszyce	dom	14	
35.	Buszyce	dom	15a	
36.	Buszyce	dom	16	
37.	Buszyce	dom	20	
38.	Buszyce	dom	23	
39.	Buszyce	dom	26	
40.	Buszyce	dom	31	wyburzony
41.	Buszyce	dom	35	
42.	Buszyce	dom	35a	
43.	Buszyce	dom	42	
44.	Buszyce	dom	44	
45.	Buszyce	dom	46	
46.	Buszyce	dom	48a	
47.	Buszyce	dom ob. szpital	49	
48.	Buszyce (Leśniczówka)	trafostacja	1	
49.	Chróstina	dom	9	
50.	Chróstina	dom d. kuźnia	9	
51.	Chróstina	dom	13	
52.	Chróstina	dom	15	

53.	Chróścina	dom	16	wyburzony
54.	Chróścina	dom	18	
55.	Chróścina	dom	23	
56.	Chróścina	dom	25	
57.	Chróścina	dom	28	w ruinie
58.	Chróścina	dom	37a	
59.	Chróścina	dom	40	
60.	Chróścina	dom	45	
61.	Chróścina	dom	48	
62.	Chróścina	dom	49	
63.	Chróścina	dom	59	przebudowany
64.	Chróścina	dom	60	przebudowany
65.	Chróścina	dom	69	wyburzony
66.	Chróścina	dom	72	
67.	Chróścina	dom	80	
68.	Chróścina	dom	90	w ruinie
69.	Golczowice	kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa		
70.	Golczowice	kapliczka na działce nr 359/1		na rozdrożu
71.	Golczowice	kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	przy domu nr 56	
72.	Golczowice	czworak	2	
73.	Golczowice	dom	8	
74.	Golczowice	dom	19	
75.	Golczowice	dom	25	
76.	Golczowice	dom	44	
77.	Golczowice	dom	53	
78.	Golczowice	dom	54	przebudowany
79.	Golczowice	trafostacja	47	
80.	Jasiona	szkoła ob. dom	31	
81.	Jasiona	dom	1	
82.	Jasiona	dom	4	
83.	Jasiona	dom	8	
84.	Jasiona	dom	10	
85.	Jasiona	zabudowa gospodarcza	10	
86.	Jasiona	dom	12	
87.	Jasiona	dom	20	
88.	Jasiona	dom	25	
89.	Jasiona	dom	26	
90.	Jasiona	dom	28	
91.	Jasiona	stajnia	28	
92.	Jasiona	obora	28	
93.	Jasiona	dom	30	
94.	Jasiona	dom	32	
95.	Jasiona	dom i stodoła	40	
96.	Jasiona	dom	43	
97.	Kantorowice	park krajobrazowy dworski		
98.	Kantorowice	oficyna mieszkalna w zespole zamkowym		mur-1890
99.	Kantorowice	oficyna mieszkalna w zespole zamkowym II		mur-1850
100.	Kantorowice	spichlerz w zespole dworskim		mur-1890
101.	Kantorowice	spichlerz w zespole dworskim		mur/szach. - XVIII
102.	Kantorowice	dom	9	

103.	Kantorowice	dom	11	
104.	Kantorowice	światlica	11	
105.	Kantorowice	dom	11a	
106.	Kantorowice	dom	12	
107.	Kantorowice	dom	14	
108.	Kantorowice	dom	20	przebudowany
109.	Kantorowice	dom	22	
110.	Kantorowice	dom	31	
111.	Kantorowice	dom	33	
112.	Kantorowice	dom	37	
113.	Kantorowice	dom	38	
114.	Kantorowice	dom	43	
115.	Kantorowice	dom	44	
116.	Kantorowice	dom	45	
117.	Kantorowice	dom	47	
118.	Kantorowice	dom	49	
119.	Kantorowice	dom	51	
120.	Kantorowice	młyn ob. budynek gospodarczy	51	
121.	Lewin Brzeski	kościół parafialny	ul. Wojska Polskiego	
122.	Lewin Brzeski	budynek mieszkalno - usługowy	ul. Sikorskiego 1	
123.	Lewin Brzeski	przedszkole	ul. Wojska Polskiego 11	
124.	Lewin Brzeski	plebania	ul. Wojska Polskiego 5	
125.	Lewin Brzeski	dom	ul. Wojska Polskiego 15	
126.	Lewin Brzeski	warsztat samochodowy (d. kuźnia)	ul. Wojska Polskiego 22	
127.	Lewin Brzeski	dom	ul. Zamkowa 1	
128.	Lewin Brzeski	czworak w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 7	
129.	Lewin Brzeski	garaże w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 5	
130.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kilińskiego 2	
131.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kilińskiego 19	
132.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kilińskiego 20	
133.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rolna 4	
134.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rolna 1/3	
135.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rolna 5/7	
136.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rolna 9/11	
137.	Lewin Brzeski	oficyna - ob. biura w zespole dworskim	ul. Rolna 4	
138.	Lewin Brzeski	chlewnia w zespole dworskim - ob. magazyn	ul. Rolna 4	
139.	Lewin Brzeski	obora w zespole dworskim	ul. Rolna 4	
140.	Lewin Brzeski	stodoła w zespole dworskim	ul. Rolna 4	
141.	Lewin Brzeski	wozownia w zespole dworskim	ul. Rolna 4	
142.	Lewin Brzeski	mur z bramą w zespole dworskim	ul. Rolna 4	
143.	Lewin Brzeski	dom	ul. Buczka 2/4	
144.	Lewin Brzeski	dom	ul. Buczka 6/8	
145.	Lewin Brzeski	dom	ul. Konopnickiej 2	
146.	Lewin Brzeski	dom	ul. Konopnickiej 4	

147.	Lewin Brzeski	dom	ul. Konopnickiej 8	
148.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kopernika 4	
149.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kopernika 8	
150.	Lewin Brzeski	przychodnia	ul. Kościuszki 52	
151.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 31	
152.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 35	
153.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 38	
154.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 39	
155.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 41	
156.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 43/45	
157.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 44	
158.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 48	
159.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 50	
160.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 51	
161.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 53	
162.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 54	
163.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 55	
164.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 57/59	
165.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 58	
166.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 60	
167.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 62	
168.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 64	
169.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 66	
170.	Lewin Brzeski	warsztat	ul. Kościuszki 67	
171.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 68	
172.	Lewin Brzeski	budynek mieszkalno - usługowy	ul. Kościuszki 71	
173.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 72	
174.	Lewin Brzeski	warsztat i wieża ciśień (tzw. wieża wodna)	ul. Kościuszki 73	
175.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 77	
176.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 78	
177.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 82	
178.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 90	
179.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 100	
180.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 102/104	
181.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 106/108	
182.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 110/112	
183.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 116/118	
184.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 120/122	
185.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 124/126	
186.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kościuszki 128/130	
187.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kwiatowa 2/3	
188.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kwiatowa 4/5	
189.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kwiatowa 8/9	
190.	Lewin Brzeski	dom	ul. Kwiatowa 10/11	
191.	Lewin Brzeski	budynek mieszkalno - usługowy	ul. Matejki 1	
192.	Lewin Brzeski	dom	ul. Matejki 2-4	

193.	Lewin Brzeski	dom	ul. Matejki 3-5	
194.	Lewin Brzeski	dom	ul. Matejki 7-11	
195.	Lewin Brzeski	dom	ul. Mickiewicza 4	
196.	Lewin Brzeski	budynek gazowni	ul. Mickiewicza 6	
197.	Lewin Brzeski	dom	ul. Moniuszki 11	
198.	Lewin Brzeski	budynek usługowy AMiRR	ul. Moniuszki 14	
199.	Lewin Brzeski	dom	ul. Moniuszki 25	
200.	Lewin Brzeski	dom	ul. Moniuszki 27	
201.	Lewin Brzeski	dom	ul. Moniuszki 49	
202.	Lewin Brzeski	przedszkole	ul. Narutowicza 2	
203.	Lewin Brzeski	dom	ul. Narutowicza 4	
204.	Lewin Brzeski	salon meblowy	ul. Nysańska 3	
205.	Lewin Brzeski	dom	ul. Nysańska 5	
206.	Lewin Brzeski	dom	ul. Pocztowa 1	
207.	Lewin Brzeski	poczta	ul. Pocztowa 8	
208.	Lewin Brzeski	dom	ul. Pocztowa 13	
209.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 5/7	
210.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 9/11	
211.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 13/15	
212.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 17/19	
213.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 21/23	
214.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 25/27	
215.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 29/31	
216.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 12	
217.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 16	
218.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 20	
219.	Lewin Brzeski	dom	ul. Powstańców Śląskich 47	
220.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rynek 9	
221.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rynek 10	
222.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rynek 11	
223.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rynek 16	
224.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rynek 19	
225.	Lewin Brzeski	dom	ul. Rynek 20	
226.	Lewin Brzeski	trafostacja	ul. Moniuszki 21	
227.	Łosiów	układ ruralistyczny wsi		
228.	Łosiów	plebania	ul. Główna 3	
229.	Łosiów	mur okalający kościół parafialny	ul. Główna 3	
230.	Łosiów	pałac		
231.	Łosiów	oficyna mieszkalna w zespole pałacowym	ul. Główna 1	
232.	Łosiów	dom	ul. Główna 18	
233.	Łosiów	dom	ul. Główna 23	
234.	Łosiów	dom	ul. Główna 26	
235.	Łosiów	dom	ul. Główna 33	
236.	Łosiów	dom	ul. Główna 37	
237.	Łosiów	poczta	ul. Główna 39	

238.	Łosiów	dom	ul. Główna 43	
239.	Łosiów	dom	ul. Główna 45	
240.	Łosiów	dom	ul. Główna 48	
241.	Łosiów	dom	ul. Główna 52	
242.	Łosiów	dom	ul. Główna 57	
243.	Łosiów	dom	ul. Główna 63	
244.	Łosiów	dom	ul. Główna 64	
245.	Łosiów	dom	ul. Główna 99	
246.	Łosiów	dom	ul. Główna 100	
247.	Łosiów	dom	ul. Główna 118	
248.	Łosiów	dom	ul. Główna 119	
249.	Łosiów	dom	ul. Główna 132	
250.	Łosiów	dom	ul. Kolejowa 3	
251.	Łosiów	zespół domów	ul. Kolejowa 4 - 22	
252.	Łosiów	dom	ul. Kolejowa 7	
253.	Łosiów	dworzec PKP	ul. Kolejowa 28	
254.	Łosiów	dom	ul. Nowowiejska 1	
255.	Łosiów	dom	ul. Nowowiejska 3	
256.	Łosiów	dom	ul. Nowowiejska 6	
257.	Łosiów	dom	ul. Nowowiejska 7	
258.	Łosiów	dom	ul. Nowowiejska 8	
259.	Łosiów	dom	ul. Nowowiejska 9	
260.	Łosiów	dom	ul. Nowowiejska 11	
261.	Łosiów	budynek gimnazjum	ul. Słowackiego 7	
262.	Łosiów	dom	ul. Stawowa 7	
263.	Łosiów	dom	ul. Stawowa 21	
264.	Łosiów	wiatrak holenderski		XIX w.
265.	Łosiów	trafostacja	ul. Słowackiego	mur - 1920
266.	Mikolin	ogrodzenie i bramy zespołu dworskiego		
267.	Mikolin	budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Odrzańska 10	
268.	Mikolin	dom	12	
269.	Mikolin	dom	15	
270.	Mikolin	budynek mieszkalno - gospodarczy	18 d. 60	
271.	Mikolin	dom	19	
272.	Mikolin	budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Zielona 6	
273.	Mikolin	budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Zielona 10	
274.	Mikolin	dom	36-37-38-39	
275.	Mikolin	dom	43	
276.	Mikolin	dom	44	
277.	Mikolin	dom	49	
278.	Mikolin	dom	52	
279.	Mikolin	dom	58	
280.	Mikolin	dom	59	
281.	Mikolin	dom	60	
282.	Mikolin	dom	64	
283.	Mikolin	dom	68	
284.	Nowa Wieś Mała	dom	8	przebudowany
285.	Nowa Wieś Mała	dom	10	
286.	Nowa Wieś Mała	dom	15	
287.	Nowa Wieś Mała	dom	20	
288.	Nowa Wieś Mała	dom	24	
289.	Nowa Wieś Mała	dom	25	

290.	Nowa Wieś Mała	dom	28	
291.	Nowa Wieś Mała	dom	30	
292.	Nowa Wieś Mała	dom	33	
293.	Nowa Wieś Mała	dom	35	
294.	Nowa Wieś Mała	dom	40	
295.	Nowa Wieś Mała	dom	42	
296.	Nowa Wieś Mała	dom	44	
297.	Nowa Wieś Mała	dom	49	
298.	Nowa Wieś Mała	dom	52	
299.	Nowa Wieś Mała	dom	64	
300.	Nowa Wieś Mała	dom	68	
301.	Oldrzychowice	układ ruralistyczny wsi		
302.	Oldrzychowice	dom	1	
303.	Oldrzychowice	dom	15	
304.	Oldrzychowice	dom	16	
305.	Oldrzychowice	dom	19	
306.	Oldrzychowice	dom	23	
307.	Oldrzychowice	dom	25	
308.	Oldrzychowice	dom	31	
309.	Oldrzychowice	dom	34	
310.	Oldrzychowice	dom	36	
311.	Oldrzychowice	dom	47	
312.	Oldrzychowice	dom	55	
313.	Oldrzychowice	dom	56	
314.	Oldrzychowice	dom	57	
315.	Oldrzychowice	budynek usługowy	61	
316.	Oldrzychowice	stodoła	61	
317.	Oldrzychowice	młyn	63	
318.	Oldrzychowice	dom	80	
319.	Oldrzychowice	dom	102	
320.	Przecza	przedszkole		
321.	Przecza	dom	5	
322.	Przecza	dom	7	
323.	Przecza	dom	28	
324.	Przecza	dom	29a	
325.	Przecza	dom	35	
326.	Przecza	dom	45	
327.	Przecza	dom	47	
328.	Przecza	dom	48	
329.	Przecza	dom	56	
330.	Przecza-Raski	dom	75	
331.	Przecza-Raski	dom	81	wyburzony
332.	Przecza	stodoła	81	wyburzony
333.	Przecza-Raski	trafostacja	81	
334.	Ptakowice	zespół folwarczny		
335.	Ptakowice	obora w zespole podworskim		
336.	Ptakowice	park krajobrazowy		
337.	Ptakowice	dom	4	
338.	Ptakowice	dom	8	
339.	Ptakowice	dom	9	
340.	Ptakowice	dom	16	
341.	Ptakowice	stodoła	16	
342.	Ptakowice	dom	18	
343.	Ptakowice	dom	21	
344.	Ptakowice	dom	22	
345.	Ptakowice	dom	28	
346.	Różyna	układ ruralistyczny wsi		

347.	Różyna	ogrodzenie kościoła filialnego		
348.	Różyna	dom	3a	
349.	Różyna	dom	5	
350.	Różyna	dom	6	
351.	Różyna	dom	7	
352.	Różyna	dom	13	
353.	Różyna	dom	14	
354.	Różyna	dom	15	
355.	Różyna	dom	18a	
356.	Różyna	dom	19	
357.	Różyna	dom	23	
358.	Różyna	dom	24	
359.	Różyna	dom	25	
360.	Różyna	dom	30	
361.	Różyna	dom	33	
362.	Różyna	dom	34	
363.	Różyna	dom	40a	
364.	Różyna	dom	40	
365.	Różyna	dom	41	
366.	Różyna	dom	47	
367.	Różyna	dom	49	
368.	Różyna	dom	52	
369.	Różyna	dom	54	
370.	Różyna	stodoła	54	
371.	Różyna	stodoła szachulcowa	przy budynku 62	
372.	Różyna	dom	65	
373.	Różyna	dom	71	
374.	Różyna	dom	75	
375.	Różyna	dom	77	
376.	Różyna	dom	80	
377.	Różyna	młyn	1	
378.	Sarny Małe	układ ruralistyczny wsi		
379.	Sarny Małe	dawny dwór	35	
380.	Sarny Małe	dom	22	
381.	Sarny Małe	dom	23	
382.	Sarny Małe	dom	30	
383.	Sarny Małe	dom	40	
384.	Sarny Małe	dom	41	
385.	Sarny Małe	dom	46	
386.	Sarny Małe	Dom szkoła ewangelicka	53	
387.	Sarny Małe	dom	73	
388.	Sarny Małe	dom	77	
389.	Sarny Małe	trafostacja	70	
390.	Skorogoszcz	mauzoleum na cmentarzu		
391.	Skorogoszcz	szkoła podstawowa dawna oficyna pałacowa	ul. Zamkowa 6	
392.	Skorogoszcz	gimnazjum dawna oficyna pałacowa	ul. Okrzei 12	
393.	Skorogoszcz	obora w zespole pałacowym	ul. Zamkowa 24	
394.	Skorogoszcz	dom dziecka	ul. Zamkowa 23	
395.	Skorogoszcz	dom d. szpital	ul. Słowackiego 1	
396.	Skorogoszcz	dom	ul. Kolonia 17	
397.	Skorogoszcz	dom	ul. Kolonia 19	
398.	Skorogoszcz	dom	Plac Wolności 10	
399.	Skorogoszcz	dom	Plac Wolności 11	
400.	Skorogoszcz	dom	Plac Wolności 13	
401.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 6a	

402.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 7	
403.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 9	
404.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 16	
405.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 20	
406.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 21	
407.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 27	
408.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 29	
409.	Skorogoszcz	dom	ul. Opolska 35	
410.	Skorogoszcz	dom	ul. Cmentarna 4	
411.	Skorogoszcz	dom	ul. Zamkowa 1	
412.	Skorogoszcz	dom	ul. Zamkowa 7	
413.	Skorogoszcz	dom	ul. Zamkowa 9	
414.	Skorogoszcz	dom	ul. Zamkowa 13	
415.	Skorogoszcz	dom	ul. Zamkowa 14	
416.	Skorogoszcz	dom	ul. Zamkowa 20	
417.	Skorogoszcz	dom	ul. Zamkowa 24	
418.	Skorogoszcz	plebania	ul. Popiełuszki 3	
419.	Skorogoszcz	dom	ul. Popiełuszki 8	
420.	Skorogoszcz	trafostacja	ul. Opolska	
421.	Stroszowice	dom	3	
422.	Stroszowice	dom	32	
423.	Stroszowice	stodoła	33	
424.	Stroszowice	wozownia	33	
425.	Stroszowice	obora	33	
426.	Stroszowice	dom	44	wyburzony
427.	Stroszowice	dom	44a	przebudowany
428.	Stroszowice	wieża pożarnicza		
429.	Strzelniki	układ ruralistyczny wsi		
430.	Strzelniki	ogrodzenia kościoła filialnego		
431.	Strzelniki	dom	2	przebudowany
432.	Strzelniki	dom	3	przebudowany
433.	Strzelniki	dom	7	
434.	Strzelniki	dom	9	
435.	Strzelniki	willa	14	
436.	Strzelniki	stodoła	14	
437.	Strzelniki	dom	19	
438.	Strzelniki	dom	23	
439.	Strzelniki	dom	24	
440.	Strzelniki	willa	32	
441.	Strzelniki	dom	36a	
442.	Strzelniki	dom	42	
443.	Strzelniki	willa	48	
444.	Strzelniki	zabudowania gospodarcze	48	
445.	Strzelniki	dom	57	
446.	Strzelniki	dom	59	
447.	Strzelniki	dom	61	
448.	Strzelniki	dom ob. świetlica	61a	
449.	Strzelniki	dom	72	
450.	Strzelniki	dom	74	
451.	Strzelniki	dom	75	
452.	Strzelniki	dom	78	
453.	Wronów	spichlerz dworski w zespole dworskim	26	
454.	Wronów	stodoła w zespole dworskim	26	
455.	Wronów	stodoła w zespole dworskim, ob. magazyn	26	

456.	Wronów	dom	2	
457.	Wronów	dom	4	
458.	Wronów	dom	8	
459.	Wronów	stodoła	10	
460.	Wronów	dom	11	
461.	Wronów	dom	15	
462.	Wronów	dom	18	
463.	Wronów	stodoła	18	
464.	Wronów	dom	19	
465.	Wronów	dom	20	
466.	Wronów	dom	21	
467.	Wronów	dom	33	
468.	Wronów	dom	34	
469.	Wronów	dom	34a	wyburzony
470.	Wronów	dom	36	
471.	Wronów	trafostacja		mur - 1925

5.4 Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków województwa opolskiego

- Stroszowice, wieża pożarnicza z 1923 r. - własność gminy,
- Wronów, dawny cmentarz ewangelicki wraz ze starodrzewiem (przy drodze do przysiółka Zawadno) oraz poszczególne, najcenniejsze nagrobki - własność gminy,
- Strzelniki, wille nr 14, 32, 48 wraz z zabudową gospodarczą, ogrodzeniami i otoczeniem - własność prywatna,
- Oldrzychowice, wieża dawnego kościoła wraz z budynkiem i epitafium z połowy XVII w. na wieży dawnego kościoła - własność prywatna,
- Krzyż pokutny z XIV w. przy drodze między wsiami Wronów i Kopanie - własność gminy.

5.5 Obiekty proponowane do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków

- Nowa Wieś Mała, XIX-wieczny cmentarz wraz ze starodrzewiem i aleją kasztanową (północny-zachód od wsi),
- Nowa Wieś Mała, zagroda nr 32 wraz z ogrodzeniem,
- Nowa Wieś Mała, ogrodzenie w zagrodzie nr 40,
- Nowa Wieś Mała, dom nr 46,
- Golczowice, dawny cmentarz ewangelicki i cmentarz katolicki ponad wsią, w lesie,
- Różyna, brukowana droga w kierunku do cmentarza wraz z aleją drzew,
- Różyna, stodoły w konstrukcji szachulcowej (nr 51, 52),
- Sarny Małe, dom nr 49-50,
- Sarny Małe, dawny cmentarz poza wsią,
- Lewin Brzeski, cmentarz żydowski,
- Stroszowice, dom nr 33,
- Stroszowice, dawny cmentarz ewangelicki wraz ze starodrzewiem (przy drodze na zachód od wsi),

- Strzelniki, dom nr 25,
- Strzelniki, dom nr 28,
- Strzelniki, dom nr 67,
- Nowa Wieś Mała, układ ruralistyczny wsi,
- Wronów, układ ruralistyczny wsi z brukowaną ulicą.

5.6 Zabytki proponowane do wykreślenia z rejestru zabytków

Brak, zweryfikowano stan obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

5.7 Zabytki proponowane do wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków

- Borkowice, dom nr 15 - wyburzony,
- Buszyce, dom nr 31 - wyburzony,
- Chróścina, dom nr 16 - wyburzony,
- Chróścina, dom nr 59 - przebudowany z utratą wartości zabytkowych,
- Chróścina, dom nr 60 - przebudowany z utratą wartości zabytkowych,
- Chróścina, dom nr 69 - wyburzony,
- Golczowice, dom nr 54 - przebudowany z utratą wartości zabytkowych,
- Kantorowice, dom nr 20 - przebudowany z utratą wartości zabytkowych,
- Nowa Wieś Mała, dom nr 8 - przebudowany z utratą wartości zabytkowych,
- Przecza-Raski, dom i stodoła nr 81 - wyburzone,
- Stroszowice, dom nr 44 - wyburzony,
- Stroszowice, dom nr 44a - przebudowany z utratą wartości zabytkowych,
- Strzelniki, dom nr 2 - przebudowany z utratą wartości zabytkowych,
- Strzelniki, dom nr 3 - przebudowany z utratą wartości zabytkowych,
- Wronów, dom nr 34a - wyburzony.

5.8 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najcenniejszych zabytków gminy należą:

- najstarsze świątynie w Strzelnikach z zachowanymi gotyckimi polichromiami, kościół w Buszycach, kościół w Różynie, kościół w Łosiowie i kościół ewangelicki pw. św. Piotra i Pawła w Lewinie Brzeskim, który jest w trakcie remontu i rewaloryzacji,
- ratusz w Lewinie Brzeskim,
- dwory w Borkowicach i Mikolinie,
- pałac we Wronowie i zameczek myśliwski w Kantorowicach,
- zespoły pałacowo-parkowe w Lewinie Brzeskim i Łosiowie oraz park w dawnym zespole pałacowo-parkowym w Skorogoszczy,
- wodociągowa wieża ciśnień w Skorogoszczy,
- zespoły folwarczne i dworskie w Kantorowicach, Lewinie Brzeskim i Mikolinie,
- zapomniane i nie objęte dotychczas ochroną cmentarze wraz ze starodrzewiem we Wronowie, Sarnach Małych, Stroszowicach, Nowej Wsi Małej i Golczowicach,

- liczne piękne wille wraz z zabudowaniami i częściowo zachowanymi ogrodzeniami w Strzelnikach,
- krzyż pokutny z XIV w. przy drodze między wsiami Wronów i Kopanie.

Ponadto w gminie zachowały się najcenniejsze układy ruralistyczne wsi, często z zachowanymi drogami brukowymi, alejami drzew i tradycyjną, nie przekształconą jeszcze zabudową, m. in. w Różynie, Wronów.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zrealizowane przez gminę zadania rewitalizacji najważniejszych parków będących w zasobie gminy. 2. Zachowane obiekty sakralne i zespoły folwarczno-pałacowe. 3. Podjęcie kroków w celu poprawy stanu zachowania kościoła św. Piotra i Pawła w Lewinie Brzeskim. 4. Inwestycje w turystykę wypoczynkową w gminie. 5. Tradycja corocznych imprez kulturalnych i targów regionalnych (Wiosna Kwiatów, Ogólnopolskie Targi Turystyki Rodzinnej, Targi Chłopskie) . 6. Udział samorządu w Europejskich Dniach Dziedzictwa. 7. System Informacji Przestrzennej Gminy 8. Opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla większości miejscowości, uwzględniające zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. 9. Rozbudowa sieci ścieżek rowerowych. 10. Korzystne położenie geograficzne w pobliżu Opola i wzdłuż najważniejszego szlaku komunikacyjnego - droga krajowa 94 oraz drogi kolejowej Opole-Wrocław. 11. Wykorzystywanie przez Gminę funduszy unijnych i środków krajowych. 12. Wsparcie działań właścicieli prywatnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zły stan zachowania zabytków na terenach wiejskich. 2. Brak obiektów zabytkowych o najwyższym znaczeniu. 3. Słaba świadomość właścicieli i użytkowników zabytków o konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego. 4. Brak opieki nad zabytkowymi cmentarzami. 5. Słaba informacja społeczeństwa o lokalizacji stanowisk archeologicznych. 6. Chaos przestrzenny części miejscowości. 7. Brak dbałości o zachowanie tradycyjnej zabudowy. 8. Słaba promocja obiektów zabytkowych na stronie internetowej gminy. 9. Brak oznakowania obiektów zabytkowych. 10. Słabo rozwinięta infrastruktura noclegowa i gastronomiczna. 11. Trudności finansowe właścicieli budynków o najbogatszych walorach zabytkowych.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wzrost zainteresowania turystyką krajową. 2. Wzrost zaangażowania mieszkańców w rozwój lokalny i kultywowanie tradycji lokalnych. 3. Wzrost świadomości mieszkańców w możliwość pozyskania środków zewnętrznych na inwestycje w zabytki. 4. Możliwość współpracy z ośrodkami naukowymi w zakresie diagnozy i poprawy stanu zachowania zabytków. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązującej do historycznego charakteru (katalogowe budynki mieszkalne i nowoczesne materiały i technologie, betonowe ogrodzenia, likwidacja ogródków warzywnych i sadów). 2. Zacieranie walorów zabytkowych budynków na obszarach wiejskich.

<ol style="list-style-type: none"> 5. Zainteresowanie mieszkańców w rozwój infrastruktury turystycznej. 6. Pozyskanie wsparcia finansowego z różnych źródeł na prace konserwatorskie. 7. Wzrost świadomości mieszkańców w zakresie poprawy estetyki obiektów zabytkowych. 8. Tworzenie nowych produktów turystycznych. 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Termomodernizacje elewacji najcenniejszych obiektów zabytkowych. 4. Wymiana zabytkowej stolarki na stolarkę PCV. 5. Emigracja zarobkowa młodych i wykształconych osób. 6. Konflikt zbrojny za wschodnią granicą kraju.
--	--

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Zgodnie z art. 87 u.o.z.o.z wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami, który ma na celu w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Mając na uwadze powyższe oraz po przeprowadzeniu analizy zasobu dziedzictwa kulturowego gminy proponuje się poniższe kierunki działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

PRIORYTET 1 OCHRONA I OPIEKA NAD ZABYTKAMI SZCZEGÓLNIIE CENNYMI DLA GMINY		
	KIERUNKI	ZADANIA
1.	Badanie, dokumentowanie i opracowanie niezbędnej dokumentacji dotyczącej najcenniejszych zabytków	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inwentaryzacja cmentarzy, opracowanie kart ewidencyjnych. 2. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków. 3. Podjęcie działań związanych z digitalizacją i inwentaryzacją zasobu zabytkowego z wykorzystaniem skaningu 3D, fotogrametrii i wizualizacji, w tym wsparcie właścicieli zabytków w tym zakresie. 4. Opracowanie i wsparcie prac nad publikacjami dotyczącymi najważniejszych zabytków regionu. 5. Aktualizacja i udostępnienie danych w formie graficznej dotyczących stref ochrony archeologicznej. 6. Aktualizacja gminnego programu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. 7. Opracowanie programu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla obiektów będących w zasobie gminy. 8. Podjęcie współpracy z uczelniami w zakresie badania i dokumentowania zabytków.
2.	Ochrona krajobrazu kulturowego i walorów przyrodniczych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktualizacja zapisów ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach planistycznych oraz dbałość o ich realizację. 2. Aktualizacja i opracowanie mpzp dla miejscowości uwzględniających utrzymania tradycyjnej zabudowy, stosowania tradycyjnych materiałów i form architektonicznych. 3. Opracowanie i udostępnienie wytycznych konserwatorskich dla zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych. 4. Działania informacyjne na rzecz minimalizacji wycinek starodrzewu i zieleni komponowanej. 5. Rewaloryzacja zabytkowych parków, cmentarzy układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz ich bieżące utrzymanie. 6. Opracowanie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych oraz na obszarach objętych ochroną konserwatorską.
3.	Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy. 2. Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy) 3. Wsparcie właścicieli zabytków w pracach konserwatorskich mających na celu zachowanie historycznego detalu architektonicznego, stolarki okiennej i drzwiowej (opracowanie programów prac konserwatorskich, dofinansowanie prac konserwatorskich).

		<ol style="list-style-type: none"> 4. Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością gminy, w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych. 5. Informacja o możliwościach korzystania z funduszy zewnętrznych na dofinansowanie prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach.
--	--	---

PRIORYTET 2 ROZWÓJ REGIONALNY GMINY WSPOMAGANY PRZEZ ZASÓB DZIEDZICTWA KULTUROWEGO		
	KIERUNKI	ZADANIA
1.	Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wytyczenie szlaków turystycznych, w tym w oparciu o budowane ścieżki rowerowe. 2. Opracowanie interaktywnej mapy wskazującej atrakcje regionu. 3. Stworzenie na stronie internetowej gminy bazy najcenniejszych zabytków wraz z opisem i materiałami archiwalnymi. 4. Wspieranie tworzenia miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym. 5. Włączenie lokalnej społeczności w tworzenie bazy archiwum obiektów zabytkowych.
2.	Zwiększenie świadomości społeczeństwa w zakresie opieki i ochrony zabytków	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktualizacja systemu informacji przestrzennej gminy w zakresie ochrony konserwatorskiej (nr ew. działek, adresy zabytków). 2. Czynny udział samorządu w Europejskich Dniach Dziedzictwa i Nocy Muzeów. 3. Podjęcie współpracy z lokalnymi przewodnikami w zakresie udostępniania zabytkowego zasobu gminy. 4. Organizowanie konkursów, festiwali, targów wyrobów tradycyjnych i innych imprez promujących dziedzictwo kulturowe.
3.	Dostosowanie infrastruktury do potrzeb turystów	<ol style="list-style-type: none"> 1. Oznakowanie najcenniejszych zabytków, opracowanie jednolitych dla gminy tablic informacyjnych, w tym oznakowanie kodami QR, oznakowanie dla osób niewidomych i słabowidzących, informacje w różnych językach, interaktywne systemy promujące historię. 2. Wsparcie właścicieli i posiadaczy zabytków w oznakowaniu i promocji najcenniejszych zabytków. 3. Opracowanie bazy noclegowej i gastronomicznej dla gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą realizowane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, m. in.:
 - uchwalanie i aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miejscowości,
 - ujęcie w gminnej ewidencji zabytków obiektów zabytkowych nie objętych ochroną konserwatorską,
 - wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- instrumenty finansowe, m. in.:
 - finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
 - wsparcie finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych prac konserwatorskich i robót budowlanych poprzez system dofinansowań, dotacji, subwencji, nagród,
 - wsparcie finansowe poprzez system dofinansowań, dotacji, subwencji, nagród projektów promujących zasób kulturowy, oznakowanie i digitalizację zabytków,
 - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich,
 - stosowanie zniżek przy sprzedaży obiektów zabytkowych,
- instrumenty koordynacji, m.in.:
 - realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,
 - współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
 - współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
 - koordynacja prac związanych z oznakowaniem zabytków,
 - wsparcie właścicieli i posiadaczy zabytków w zakresie aplikacji o wsparcie finansowe prac konserwatorskich i robót budowlanych z programów unijnych,
- instrumenty społeczne, m.in.:
 - działania edukacyjne i promocyjne,
 - współdziałanie z organizacjami społecznymi,
 - działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
- instrumenty kontrolne, m.in.:
 - aktualizacja gminnej ewidencji zabytków,

- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy (Art. 87 ust. 5 u.o.z.o.z.).

Wykonanie sprawozdania należy poprzedzić oceną poziomu realizacji programu opieki, uwzględniającą poniższe kryteria:

W ramach priorytetu I: Ochrona i opieka nad zabytkami szczególnie cennymi dla gminy.

- liczba przeprowadzonych inwentaryzacji cmentarzy,
- liczba opracowanie kart ewidencyjnych cmentarzy,
- częstotliwość i zakres aktualizacji gminnej ewidencji zabytków, liczba obiektów ujętych lub wykreślonych z gminnej ewidencji zabytków,
- liczba obiektów zabytkowych poddanych digitalizacji i inwentaryzacji,
- liczba właścicieli obiektów zabytkowych, która otrzymała wsparcie w zakresie digitalizacji i inwentaryzacji zabytków,
- liczba publikacji i prac, którym udzielono wsparcia,
- zakres i częstotliwość aktualizacji i udostępniania danych w formie graficznej stref ochrony archeologicznej,
- wykonanie aktualizacji gminnego programu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych,
- liczba opracowanych programów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla obiektów będących w zasobie gminy,
- zakres współpracy z uczelniami w zakresie badania i dokumentowania zabytków,
- liczba opracowanych i udostępnionych wytycznych konserwatorskich dla zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych,
- rodzaj podjętych działań na rzecz minimalizacji wycinek starodrzewu i zieleni komponowanej,
- liczba przeprowadzonych rewaloryzacji zabytkowych parków, cmentarzy, układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz ich bieżące utrzymanie,
- opracowanie zasad umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych oraz na obszarach objętych ochroną konserwatorską,
- liczba i wartość prowadzonych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy,
- liczba przeprowadzonych rewaloryzacji zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy),
- liczba obiektów, elementów i rodzaj wsparcia udzielonego właścicielom zabytków w pracach konserwatorskich mających na celu zachowanie historycznego detalu architektonicznego, stolarki okiennej i drzwiowej,

- liczba i kwota dofinansowania prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy,
- liczba osób, którym udzielono informacji i pomocy dotyczącej możliwości korzystania z funduszy zewnętrznych na dofinansowanie prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach.

W ramach priorytetu II: Rozwój regionalny gminy wspomagany przez zasób dziedzictwa kulturowego

- liczba i długość wytyczonych szlaków turystycznych,
- wykonanie opracowania interaktywnej mapy wskazującej atrakcje regionu,
- stworzenie na stronie internetowej gminy bazy najcenniejszych zabytków wraz z opisem i materiałami archiwalnymi, liczba zabytków ujęta w bazie,
- liczba osób, którym udzielono wsparcia na tworzenia miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym,
- liczba przekazanych przez mieszkańców gminy materiałów archiwalnych dotyczących zasobu zabytkowego,
- przeprowadzenie aktualizacji systemu informacji przestrzennej gminy w zakresie ochrony konserwatorskiej (nr ew. działek, adresy zabytków),
- zakres udziału samorządu w Europejskich Dniach Dziedzictwa i Nocy Muzeów,
- liczba lokalnych przewodników, z którymi podjęto współpracę,
- liczba zorganizowanych konkursów, festiwali, targów wyrobów tradycyjnych i innych imprez promujących dziedzictwo kulturowe,
- liczba oznakowanych obiektów zabytkowych, opracowania systemów interaktywnych,
- zakres i liczba wsparcia właścicieli i posiadaczy zabytków w oznakowaniu i promocji najcenniejszych zabytków,
- wykonanie opracowania bazy noclegowej i gastronomicznej dla gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zasady finansowania opieki nad zabytkami reguluje rozdział 7 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z jej zapisami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Właściciele i posiadacze zabytku mogą ubiegać się o dotacje celowe z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Dotacje te mogą być udzielane przez:

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister;
- wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja może obejmować nakłady konieczne wymienione w art. 77 u.o.z.o.z., są to:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Ponadto właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych mogą ubiegać się o pomoc w zakresie opieki i ochrony zabytków z różnych innych dostępnych źródeł, które można podzielić na źródła krajowe i źródła zagraniczne.

10.1 Źródła krajowe

Rządowy Program Odbudowy Zabytków - program realizowany poprzez promesy inwestycyjne.

Dla kogo skierowane - jednostki samorządu terytorialnego

Na co przeznaczone - bezzwrotne dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Dofinansowanie - do 98% wartości inwestycji

Wkład własny - min. 2%

Wnioski składane w aplikacji Polski Ład w trzech kategoriach:

- do 150 000 zł
- do 500 000 zł
- do 3 500 000 zł.

Operator - Bank Gospodarstwa Krajowego

Informacje dotyczące programu:

<https://www.bgk.pl/programy-i-fundusze/programy/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow/>

Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków - dotacje celowe.

Dla kogo skierowane - właściciel (a także posiadacz, osoba posiadająca zabytek w trwałym zarządzie) obiektu wpisanego do rejestru zabytków (a także zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa).

Na co przeznaczone - na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane realizowane przy zabytku.

Dofinansowanie - do 50% wartości inwestycji, w szczególnych przypadkach do 100 % wartości inwestycji.

Termin składania wniosków:

- do 30 czerwca roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku,
- do 30 listopada roku poprzedzającego przeprowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru, w przypadku dofinansowania prac, które zostaną przeprowadzone.

Informacje dotyczące programu:

<https://wuozopole.pl/61/76/dotacje-zasady-finansowania-zabytkow.html>

Ochrona Zabytków

Program Rządowy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Dla kogo skierowane - podmioty posiadające siedzibę, zakład lub oddział na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Na co przeznaczone - na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane realizowane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania - 25 000,00 zł.

Dofinansowanie - 80%, w szczególnych przypadkach do 100 % wartości inwestycji.

Termin składania wniosków - w ciągu roku co najmniej jeden termin naboru wniosków ogłoszony przez ministra.

Operator - Departament Ochrony Zabytków

Informacje dotyczące programu:

<https://www.gov.pl/web/kultura/ochrona-zabytkow5>

Ochrona Zabytków Archeologicznych

Program Rządowy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Dla kogo skierowane - samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą wpisane do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej lub do Krajowego Rejestru Sądowego.

Na co przeznaczone - program przeznaczony na dwa cele szczegółowe:

- wzmocnienie instrumentów ochrony konserwatorskiej zasobu dziedzictwa archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków poprzez lepsze rozpoznanie, analizę i dokumentację stanowisk archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych metod badawczych, które dają szansę na weryfikację ustaleń naukowych z ograniczeniem do minimum działań destrukcyjnych,
- wspieranie działań mających na celu opracowanie i upowszechnienie wyników zakończonych już badań archeologicznych, które nie zostały dotychczas wprowadzone do obiegu naukowego (ze szczególnym uwzględnieniem badań przeprowadzonych jeszcze w XX w.).

Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania - 30 000,00 zł.

Dofinansowanie - 80%, w szczególnych przypadkach do 100 % wartości inwestycji.

Termin składania wniosków - w ciągu roku co najmniej jeden termin naboru wniosków ogłoszony przez ministra.

Operator - Narodowy Instytut Dziedzictwa

Informacje dotyczące programu:

<https://www.gov.pl/web/kultura/ochrona-zabytkow-archeologicznych5>

Fundusz Kościelny

Dla kogo skierowane - kościoły i inne związki wyznaniowe posiadające uregulowany status prawny Rzeczypospolitej Polskiej.

Na co przeznaczone - program przeznaczony na:

- na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej),
- w szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki),
- z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania - 200 000,00 zł.

Termin składania wniosków - do 30 listopada każdego roku realizacji programu.

Operator - Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji

Informacje dotyczące programu:

<https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

Programy z budżetu Województwa Opolskiego

Dla kogo skierowane - osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Na co przeznaczone - na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, znajdującym się na obszarze województwa opolskiego, zgodnie z zakresem przedmiotowym określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Dofinansowanie - do 70% nakładów koniecznych, w szczególnych przypadkach do 100 %

Termin składania wniosków: w ciągu roku co najmniej jeden termin naboru wniosków ogłoszony przez Zarząd Województwa Opolskiego.

Informacje dotyczące programu:

<https://bip.opolskie.pl/2023/01/nabor-wnioskow-o-dotacje-w-roku-2023-na-prace-konserwatorskie-restauratorskie-lub-roboty-budowlane-przy-zabytkach-wpisanych-do-rejestru-zabytkow-lub-znajdujacych-sie-w-gminnych-ewidencjach-zabytkow/>

10.2 Źródła zagraniczne

Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027

Dla kogo skierowane - administracja publiczna, organizacje społeczne i związki wyznaniowe, przedsiębiorstwa realizujące cele publiczne, służby publiczne.

Na co przeznaczone

Działanie FEOP.10.01 Dziedzictwo kulturowe i kultura, rozwój turystyki na obszarach miejskich - Aglomeracja Opolska

Działanie FEOP.10.02 Rewitalizacja na obszarach miejskich

Działanie FEOP.10.04" Dziedzictwo kulturowe i kultura, rozwój turystyki na obszarach innych niż miejskie - 4 subregiony

Działanie FEOP.10.05 Rewitalizacja na obszarach innych niż miejskie

Działanie FEOP.10.06 Europejska Inicjatywa Społeczna - 4 subregiony

Dofinansowanie - 85%

Minimalny wkład własny - 5%

Operator - Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego

Informacje dotyczące programu:

https://rpo.opolskie.pl/?page_id=47909

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Dla kogo skierowane - jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorstwa realizujące cele publiczne, administracja publiczna, służby publiczne inne niż administracja, instytucje ochrony zdrowia, instytucje kultury, nauki i edukacji, duże przedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa, organizacje społeczne i związki wyznaniowe.

Na co przeznaczone - Priorytet 8. - Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

Operator - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Informacje dotyczące programu:

<https://www.gov.pl/web/klimat/poiiis>

Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Republika Czeska - Polska

Dla kogo skierowane - władze publiczne, ich związki i stowarzyszenia, organizacje powołane przez władze publiczne, organizacje pozarządowe, Europejskie Ugrupowania

Współpracy Terytorialnej, kościoły i związki wyznaniowe, stowarzyszenia i związki działające w obszarze turystyki.

Na co przeznaczone - zachowanie i odnowa atrakcji kulturowych i przyrodniczych, wspieranie wykorzystania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, działania w zakresie infrastruktury w celu transgranicznego udostępnienia i wykorzystania kulturowego i przyrodniczego dziedzictwa regionu przygranicznego, wspólne działania informacyjne, marketingowe i promocyjne w dziedzinie wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych, ewaluacje, opracowania studyjne, strategie, plany zmierzające do wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych.

Uwaga: Projekty powinny wspierać wzrost gospodarczy, który w znaczący sposób przyczyni się do wzrostu zatrudnienia w regionie. W przypadku projektów infrastrukturalnych całkowite wydatki na jeden element infrastruktury nie mogą przekraczać 5 mln euro.

Operator - Marszałek Województwa Opolskiego

Informacje dotyczące programu:

<https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/programy-interreg-2021-2027/program-interreg-czechy-polska-2021-2027/>

Fundusze EOG

Dla kogo skierowane - publiczne instytucje kultury, archiwa państwowe, publiczne szkoły artystyczne i publiczne uczelnie artystyczne, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe aktywne na polu kultury, kościoły i związki wyznaniowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii.

Na co przeznaczone:

Program „Kultura” Działanie 1 „Poprawa Zarządzania Dziedzictwem Kulturowym”

Poddziałanie 1.1. Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego

Poddziałanie 1.2. Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury do prezentacji dziedzictwa kulturowego.

Operator - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Informacje dotyczące programu:

<https://www.eog.gov.pl/>, <https://www.gov.pl/web/klimat/o-funduszach-norweskich-i-eog>

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

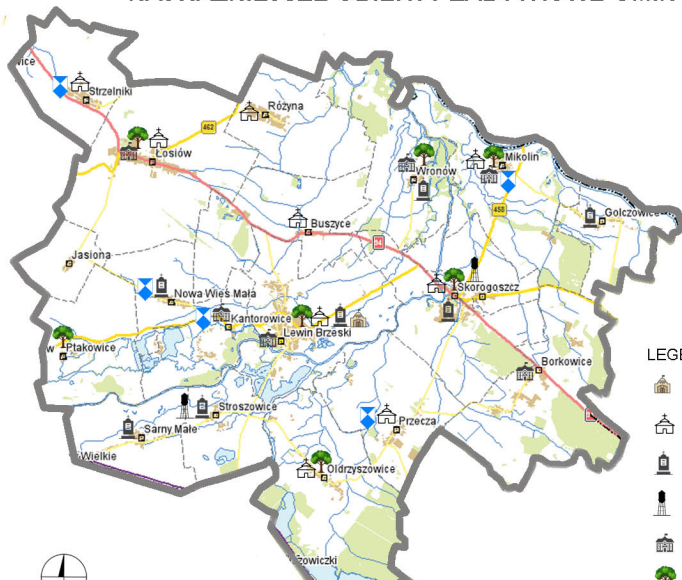
W latach 2020 - 2023 Gmina Lewin Brzeski realizowała i finansowała poniższe zadania z zakresu ochrony zabytków:

- Remont konserwatorski dachu wraz z wymianą pokrycia i remont empory w kościele pw. św. Piotra i Pawła w Lewinie Brzeskim.

- Przebudowa zabytkowej willi w Strzelnikach na ośrodek kulturalno - rekreacyjno - sportowy.
- Ochrona różnorodności biologicznej obszarów parkowych i wodnych na terenie Gminy Brzeg i Gminy Lewin Brzeski.
- Ochrona różnorodności biologicznej na obszarze Gminy Lewin Brzeski i Gminy Branice (rewitalizacja parku w Skorogoszczy).
- Dofinansowanie do remontu elewacji budynków gminnych i prywatnych położonych na obszarze historycznego układu urbanistycznego w Lewinie Brzeskim, wpisanego do rejestru zabytków województwa opolskiego.
- Dofinansowanie do remontu kapliczki przydrożnej w Golczowicach.

12. CZĘŚĆ GRAFICZNA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

NAJWAŻNIEJSZE OBIEKTY ZABYTKOWE GMINY LEWIN BRZESKI

LEGENDA:

- pałac, dwór
- kościół, kaplica
- cmentarz
- wieża ciśnień, wieża pożarnicza
- park
- droga

